

PE-KORINI

Pol lone Korini Yemboma Pepá Pe Topa Sirimu Bokumu

Pollone I Pepá Topa Sirimumunge Ungu Pulu Mare

Ungu pulu talo inie yakondo gomo 714 kinie 796 kinie molemo kanani.

‘“Ou-Korini” nilimolo pepámo Pollone ou topa sipelie pe oli mare ombo purumu kinie ya “Pe-Korini” nilimolo pepá akumu kolea awili Korini moloringi Kirasinge yemboma kinie Korini lierimu kolea Akaya poropinji moloringi Kirasinge yemboma kinie pepá topa sirimu.’ ningu pilimele. (Pe-Korini 2:13, 7:5 kanani.)

Ye marene Korini yembomando kolo toko ningendo: “Pulu Yemonga ungu sikema mane sikimulu. Pollone kolo topa nimbe kenjilimo. Pollo yu Yesusini “Nanga kongonomo tende-pou.” nimbe lipe mundorumu ye te molo.” niringi-ne pilipelie Pollone ipepámo topa sirimu. Pollone sike walsikele kolo mele torumu. “Ombó.” nimbe wale te mako torumu nalo umbune mare wendo ombo yu pumbe terimu aulkemo pipi sirimu kinie naa purumu. “Kolo tambo.” nimbe naa nirimu nalo ‘Yunge ungumu yemboma naa piliengi!’ niringi yemane yu “Ombó.” nimbelie naa orumumunge “Yu kolo toli yemo. Yunge ungumu naa piliengi!” niringi. Akumunge ungu mare Pollone nirimu mele Pe-Korini kolomongo awili 1-7 molemo.

Kolomongo-awili 8-9selo sukundu Korini yemboma kolea Judia disiriki Kirasinge yemboma liku tapondongendo kou mone mare liku maku toko moloringimunge Pollo yu nondopa ombo limbemonga “Welea liku maku toko pora siengi.” nirimu.

Pe kelepa kolomongo-awili 10-13 sukundu Juda ye mare kolo toko mane sili yemando Pollone nimbendo: “Na Yesusini “Nanga kongonomo tende-pou.” nimbe lipe mundorumu ye te sike molio. Eno molemelena sike ombó. Ombolie Yesusini “Nanga kongonomo tende-pou.” nimbe lipe mundorumu yemo moliomonga teko kenjilimele yema sike iri topo makorombo.” nirimu. Pollo yu sike molorumu mele ungu pulu te “1. aposel” molemo.

Pollone Yesusi Kirasinge kongonomo andopa tenderimu kinie umbune awisili yu-kinie wendo orumu, akumenga ungu awisili ya Pe-Korini molemo. Kanu ungume 4:8-9, 6:4-5, 7:5, 11:16-33 molemo.

Ya ungu pulumu pora nikimu.

**Yesusini “Nanga Kongonomo Tende-Paa.” Nimbe Lipe
Mundorumu Yema Pulu Yemone Kongono Sirimu Mele
Pollone Nimbe Sirimu Ungume**

Kolomongo Awili 1–7

**Pollone Pep Tombando Pulu Polopa Torumu Ungume
1:1-2**

1 ¹Na Pollo, Pulu Yemone na mako torumu-ne Kirasi Yesusini “Nanga kongonomo tende-pou.” nimbe lipe mundorumu yemo,^a na kinie olionga [Kirasinge ungumu pilieli] angenu Timoti pea molopololie i pepámo topo sikiru. Pulu Yemonga yembo talape kolea awili Korini molemelema kinie,^b Pulu Yemonga yembo kake telime kolea Akaya poropinji sukundu koleamanga pali^c molemele yembomanga pali i pepámo eno topo sikiru.

²Olionga Lapa Pulu Yemo kinie Awili Yesusi Kirasiselone eno we kondo kolkolo, ‘Eno konopu pe nipili taka liku molangi.’ niengili.

³Olionga Awili Yesusi Kirasinge Pulu Yemo molemo, yunge Lapa molemola,^d aku yemo yu kondo kololi ulu pulumu pelemo Lapamo, yu [olio-kinie umbunema wendo olemo kinie] ‘Konopu enge nimbe pe nipili molangi.’ nimbe lipe tapondolemo Pulu Yemola, yu kapi nimbu imbi lipu ola mundundemili. ⁴Yu, olio-kinie umbunema wendo olemo kinie ‘Eno konopu enge nimbe pe nipili molangi.’ nilimo Pulu Yemo. ‘Ou olio kinie umbunema wendo olemo kinie Pulu Yemone olio ‘Konopu enge nimbe pe nipili molangi.’ nimbe lipe tapondolemo mele yembo mare umbunema wendo ombá kinie aku siku ‘Konopu enge nimbe pe nipili molangi.’ ningu manda liku tapondonge.’ nimbe yuni olio ou aku sipe lipe tapondolemo.

⁵Olione^e yemboma manda lipu tapondopo ‘konopu enge nimbe pe nipili molangi.’ nimolomonga pulumu isipe: Kirasi ou mindili norumu mele kinié olio yandopa mindili nombo molemolo, aku sipela [Pulu Yemone Kirasi lipe tapondopa ‘Konopu enge nimbe pe nipili molopili.’ nirimu, munge olio ‘konopu enge nimbe pe nipili molangi.’ nimbe lipe tapondolemo. ⁶Olio mindili nombo umbunema melemolo kinie ‘Eno konopu enge nimbe pe nipili molko, mindili nolemela aulkena wendo ongo, molko kondonge aulkena pungeaku lipe tapondoli ulumuf eno kinie pepili.’ nimbuaku sipu mindili nombo umbunema melemolo. Pulu Yemone olio

^a **1:1** bokumunge alsena anjokondo “1. aposel”. ^b **1:1** bokumunge alsena anjokondo “43. sios”. ^c **1:1** Kolea Korini akumu Akaya poropinji lierimu kolea awilimu.

^d **1:3** bokumunge alsena anjokondo “6. Bikpela”, “23. Krais”, “32.2. Pikinini Bilong God”, “13. God”. ^e **1:5-7** “Olio” akumu Pollo yuyunje. Molo sike mare pea liemo Pollo kinie yu kinie pea andoko kongono teringi ye mare kinie. Korini yemboma pea “olio” paa naa nirimu; ungu pulu te inie anjokondo **1:8**. ^f **1:6** bokumunge alsena anjokondo “21. kisim bek”.

‘konopu enge nimbe pe nipili molangi.’ nimilomonga olio kelepo enge nimbu molemolo kinie kanu ulumuni olione ‘eno konopu pe nimbe enge nipili molangi.’ nimbu manda lipu tapondolemolo kanu kinie olio mindili silimele kinie molemolo mele eno aku siku mindili silimele kinie eno kepe konopu tondolo mundupe enge nipili taka liku molongela. ⁷Olio pilimolo, ‘Eno umbune te temba kinie tondolo munduku pilimele mele siye naa kolko enge nengu molongela.’ nimbu tondolo mundupu pilkimulu. ‘Eno olio kinie tapu topo molopo, mindili pea nolemolo mele eno olio kinie tapu topo molopo pea konopu enge nimbe pe nipili molemolola.’ nimbu pilipulie ‘Eno aku siku molonge.’ nimbu tondolo mundupu pilimolo.

⁸ Angokeme, ya kolea Esia poropinji na kinie umbunema sike wendo orumu mele ‘Eno mimi siku piliengi’ nimbu siembo.^g Ulu umbune awilimene na lsimu kulu ‘Na paa kolombonje.’ konopu lierindu. ⁹Sike nanga konopu sukundu kote tenderimu pilipulie “Kolopili.” nikimunje.’ konopu lepolie ‘Kolombo.’ konopu lierindu.^h Nalo Pulu Yemonga kongono tenderindumunge umbune kanume wendo orumu kinie “Nanga engemone na Pulu Yemonga kongono telio.’ konopu naa leambo.’ nimbe aku ulumu wendo orumu. Pulu Yemo, yembo kololime ‘Lomboroko ola molangi.’ nilimo yemo, yunge engemonga mindi nane kongono ime telio. ¹⁰⁻¹¹Kanu ulu wendo orumumuni na kolombo terindu nalo ya nikiru Pulu Ye akumuni na tepaconde lsimu. Aku sipela pe na kinie umbune aku sipe te wendo ombá kinie lipe tapondopa na wendo limbe. ‘Pe pe kepe, enone ‘Pollo lipu tapondamili.’ nengu nanga Pulu Yemo mawa tendengemonga umbunema aku sipe altopa wendo ombá kinie Pulu Yemo yuni na sike alieli lipe tapondopa ‘Uluri naa tepili.’ nimbe wendo limbe.’ nimbu tondolo mundupu pilipu molio. Yembo awisilini nanga nengu Pulu Yemo mawa teko ‘Lipe tapondopili.’ ninge kinie pilipelie mawa tenge mele tendepa na tepa kondomba kinie yembo awisilini pilku kanokolie Pulu Yemondo ningendo: “Ange. Pollo kinie *yu* kinie pea mindili nongi yema_u liku tapondonumu papu tenu.” ninge.

Pollo Konopu Alowa Tepa Korini Naa Purumumunge “Kolo Naa Torundu.” Nirimu Ungu Te
1:12–2:4

¹² Na andopo telio mele konopuni pilipulie ‘Ulu terindume pali tepo kondorundu. Walse tepo naa kenjerindu.’ nimbu pilio mele eno manda

^g 1:8 akumunge ungu talo pelemo. Te: Kewa ungue “olio” toringi molemo nalo aku umbunema ‘Pollo *yu* kinie wendo orumu.’ nimbu pilimolo. “olio” nirimu we mele nirimu. Pisini ungue 1:12 akune “na” pulupolko imbi tolemele. 1:15 akune Pollone sike pulupolopa “na” nimbe imbi torumu. Itep sukundu wale awisili Kewa-ungune “olio” molemo kinie Umbu-Ungune “na” molemo. Ungu pulu te inie yakondo 1:5 molemola. Te: ‘Umbunema Pollo-kinie wendo orumu mele temane te boku tengaa naa molemo, nalo Korini yemboma pilieringinje.’ nimbu pilimolo. ^h 1:8-9 temanemo mele ungu mare Ou Korini 15:31-32.

nimbu sikirumenga konopu sikiru.ⁱ Na eno kinie molorundu kinie Pulu Yemone kanopa ‘kake teli ulume’ nimbe kanolemoma mindi konopune pepa, na konopu talo naa pepili eno kinie sumbi sipu molopo ulu mare terindu mele pilipulie ‘Molopo kondorundu.’ nimbu pilipu konopu sikiru. Aku ulume konopuni pilipulie terindu kinie ma koleana pilipe konginjeli ulu tene na lipe naa tapondorumu. Pulu Yemone na we kondo kolopalie lipe tapondorumumunge na aku sipu andopo molorundu. ¹³⁻¹⁴I pepá topo sikirumu eno kanoko sundunge ungume topo naa sikiru. Eno manda kanoko ungu pulumu sumbi siku pilinge mele tokoro. ‘Eno pilku teangi.’ konopu lekero mele isipe: Sike ou na terindu mele awisili eno mare pilku sundulimele^j nalo ‘olionga Awili Yesusi ombá walemo wendo ombá kinie ^leno lipu tapondorundumunge molko kondolemele mele^k pilipulie nimbu para sipu konopu sipu kapi nimbo mele aku siku kinié enone pali na tepo molio mele pilkulie yemboma anjo anjo ningu siku konopu siku kapi niengi.’ konopu lekero.

¹⁵[Nane eno pe manda kapi nimbo mele, enone kinié na kapi ninge mele,] ‘Sike aku siku tengen.’ nimbu tondolo mundupu pilipulie ‘Eno wale talo siku konopu peanga pepili molangi.’ nimbu nane “Eno molemelena ou ombó.” nirindu kanumu. ¹⁶Na konopuni pilierindu mele isipe: ‘Kolea Masedonia poropinji pumbondo ou eno molongena ombolie, pe Masedonia pumbo. Pe Masedonia mundupu siye kolopo eno molongena kelepo yando ombó kinie enone na kolea Judia disiriki “Pu.” ninge.’ konopu lierindu.^k ¹⁷⁻¹⁸“Aku tembo.” nirindu mele konopuni naa pilipulie we nirinduye? Na “I tembo. Itembo.” nimbu, nimbu panjilio mele mana yembomane konopu talo pepili ulu te naa tengendo kolo toko “Temolo.” nilimele mele na aku sipu naa nilio. Ulu te tembondo “Sike tembo.” nilio. Naa tembondo “Sike naa tembo.” nilio. Pulu Yemone konopu alowa-malowa naa tepa sike nilimo mele nane ipaa sike nikiru: Ulu te “Molo.” nimbondo “E.” nimbu, “E.” nimbondo “Molo.” nimbu, tere lepo paa naa nilio.^l

¹⁹Na keme Saillasi keme Timoti keme olione eno moloringine ombo Pulu Yemonga Malo Yesusi Kirasinge^m temanemo topo sirimulu, kanu yemone “Sike.” nimbendo “Molo.” naa nimbe, “Molo.” nimbendo “Sike.” naa nilimo, paa molo! Yuni “Tembo.” nilimo mele paa sike alieli

ⁱ **1:12** Pollone yuyu kapi mele nirimu ungu mare inie anjokondo 3:1, 5:12, kolomongo awili 10-11selo molemo. ^j **1:13-14** Yembo marene pilkulie ‘Kolo toko mane sili ye marene Pollonga ungu bulkundu nindingi mele Kirasinge Korini yembo marene pilkulie ‘Pollone sike nikimunje, molo ungu marenga pulu talo pelemonje.’ ningu yunge ungumu sumbi siku naa pilieringimunge Pollone aku sipe nirimunje.’ ningu pilimele. ^k **1:16** ‘Aku tembo.’ konopu lierimu nalo pe konopu alowa terimu mele Ou Korini 16:5-7 molemo. Konopu alowa terimumunge pulumu inie anjokondo 1:23-2:4 molemo. ^l **1:17-18,19-20** Mateyu 5:37,33, Jemisi 5:12. ^m **1:19** bokumunge alsena anjokondo “32.2. Pikinini Bilong God”, “23. Krais”.

telemomonga „na yunge kongono tendeli yemone nilio ungumenga kolo te naa lapelemo.“²⁰ Pulu Yemone “I sипу tembo. Isipu tembo.” nimbe, nimbe panjerimu kanu ulume sike wendo ombá pulu yemo Kirasi yu kanumu. Akumu pilipulie „Pulu Yemonga ungumu yemboma nimbu sipulie, Kirasinge imbi pilipu lepolie “I mu sike temba.” nimbulie aku sипу Pulu Yemonga imbi lipu ola mundundulimolo.²¹ Na kepe eno kepe Pulu Yemone enge silimo-na Kirasi kinie tondolo mundupu tapu topo molemolo. „Olio“ yunge kongono tendangi.’ nimbe, Pulu Yemone olio mako topa,²² ‘Olio yunge yemboma molemolo.’ nimbu piliemili.’ nimbe olionga konopune sukundu Pulu Yemo yuni ‘Nanga’ nimbe imbi topa, ‘Olione pilipulie “Olio sike yunge yemboma.’ nimbe mako torumu. Pe sike yunge melema pali olio simbe.’ nimbu piliemili.’ nimbe isili-ou yunge Minimu ‘olionga konopune molopili.’ nimbe sirimu.^o „Melte kou awili pulimo kinie ‘Liemili.’ nimbulie ‘Kanu melemo nosilimo yembomone ‘Pe kou pali kamu ongo singe.’ nimbe piliepili.’ nimbulie melemo we liepili ou kou-mone koltalo mele sipulie yando olemolo, aku sipe mele.“

Korini Yemboma Moloringine Pollo Welea Naa Purumumunge

Ungu Pulumu

1:23–2:4

23-24 „Na “Ombó.” nimbulie naa orundumu kolo toruntu liemo, Pulu Yemone nanga konopune kanopa kolo toruntu mele mona nimbe para sipili. Nalo kolo naa tokoro. Nane eno umbune te naa simbondo kolea awili Korini kelepo welea naa oruntu. ‘Enone ‘Kirasinge ungumu sike.’ ningi tondolo munduku pilimelemonga^p ‘Eno tondolo munduku pilku molangi.’ nimbu na enonga ye awilimu molopo, eno nokambo.’ manda naa nimbo. Eno tondolo munduku pilimele ulu akumuni eno enge ningi molemelemonga ‘Eno konopu siengi.’ nimbu eno pea tapu topo kongono telemolo. Akumu Pulu Yemo walsiku pilkulie “Pollo naa orumumunge pulumu nimbe sikimumu sike nikimunje?” ningi walsilimelanje yuni “Sike nikimu.” nilke.

2 ¹Akumunge na nanu konopuni pilipulie nimbu pilierindu mele isipe: ‘Na eno molongena kelepo ombo wale talo sипу umbune simbo kinie kapola naa temba.’ konopu lepolie naa oruntu. ²Nane eno molongena ombo umbune te silke kinie konopu keri panjiku molemelanje pe yembo nawene na konopu simbo ulume tendelkaye? Na ombómonga eno konopu umbune pepili molemelanje pe na konopu simbo ulume nambeko liku tapondolemelaye? „Nane eno umbune simbo kinie eno

ⁿ 1:21-22 ungu pulu te inie 1:5-7. Yembo marene pilkulie “olio” nirimu akumu Kirasinge yembomando pali nirimu.’ ningi pilimile. ^o 1:22 inie anjokondo 5:5.

^p 1:23-24 bokumunge alsena anjokondo “8. bilip.”

konopu umbune pepili molkolie aku siku konopu simbo ulu te manda naa telemela.^q ³Aku sipu pilipulie ‘Eno ou konopu alowa teko molangi. Pe na ombó kinie olio konopu sipu kapola kapola molamili.’ nimbu nane ‘umbune simboma ou piliengi!’ nimbu pepá te ou topo sirindu kanumu.^r Na pilkiru, ‘Na konopu silio kinie eno kepe konopu silimele. Konopu naa silio kinie eno konopu naa lasilimele.’ konopu lekero. ⁴Sike nane eno pepá te topo sirindu kinie „eno ou teko moloringi mele pilipulie„ pepá tombondo na kamelena paa mindili tepa konopu umbune tepili kola tepo molopolie pepámo topo eno sirindu. ‘Mindili siembo.’ nimbu naa sirindu. “Nane eno konopu paa lakopa mondolemo.” ningu piliengi.’ nimbu topo sirindu.

**‘Yembo Tene Eno Tepa Kenjimbe Kinie ‘Manie Pupili.’ Ningu Siye
Kolangi.’ Nirimu Ungu Te^s**

2:5-11

⁵Nalo „andi Korini ye tene tepa kenjerimu kanu“ yemone umbune te sirimuaku umbunemo na naa sirimu.^t Aku ulu umbunemo eno sirimu, enonga yembo marene aku umbunemonga mindili noringi. Nane tondolo mundupu naa nimbondo „Eno pali mindili noringi.“ naa nikiru, „Mare mindili noringi.“ nikiru. ⁶Yembo awisilini kanu yemo tepa kenjerimumunge „mane siku“ mindili siringi kanumu manda mele. ⁷Manda kene pe kinié yu mindili siringi kanumu ‘yu umbune paa awili tene yu paa topa manie mundumbe.’ ningu kinié ‘Undupe kanopili.’ ningu mindili siringi mele munduku siye kolko yuni ulu pulu keri terimumu ‘Manie pupili.’ ningu siye kolko yu kondo kolko, konopu waengo sipili ulu mare tengi liemo papu. ⁸Akumunge ‘Yu paa sike konopu mondolemele mele piliepili paa ningu siengi.’ nimbu tondolo mundupu mawa tekero.

⁹Ou nane eno pepá topo sirindumunge^u pulumu isipe: ‘Nane eno manda manjipu, “Teaa.” nilio mele enone pilkulie alieli pilku liku

^q 2:2 inie anjokondo 7:7. ^r 2:3 Kanu pep mondo yembo marene pilkulie “Ou Korini” nimbe nirimu.” ningu pilimele. Nalo yembo mare awisilini ningendo: ‘Molo. Pep te awi-suku-singine topa sirimu.’ ningu pilimele. ^s 2:5-11 **Ungumu** Mateyu 6:12,14-15, Mako 11:25-26. ^t 2:5 Pollone 2:1-4 Korini yemboma mindili sirimumunge ungu te nikimu akumu lupe. Ya 2:5 ye tene eno mindili sirimu akumu lupe. Umbune te pilipe pep topa molopili umbune te konopuni pilipelie torumunje. 2:5 nirimu yemo Ou-Korini kolomongo awili 5 nirimu yemonje? Molo te lupenje? Naa pilimolo. ^u 2:9 Pep temoye? Mimi sipu naa pilkimulu. Ou Korini akumundu nimbe niriminje. Akune Ou Korini 5:1-5 nje? Molo pep te lupe torumu kanumu manie purumu kanumundu niriminje? Pollone kanu pep mo topa sipelie “Tepa kenjerimu yemo mane siku ulsu liku mundou.” niriminje. Aku liemo yuni “Teaa.” nirimu sike pilku liku teringi mele ya 2:5-8 temanemo molemo. Aku teringi kinie yemone konopu alowa terimumunge kinié Pollone “Manda ulsu molopili. Altoko talapena sukundu opili liengi!” nirimu.

telemele molo molonje, piliembo.' nimbu kanu pepámo topo sirindu.
 10 Kanu yemone tepa kenjerimu ulumu enone 'Manie pupili.' ningu siye kolkomele mele nane kepe 'Manie pupili.' nimbu siye kolkorola. Kanu yemone siye kolombo ulu te sike tepa kenjerimu liemo koronga 'Manie pupili.' nimbu siye kolondu. Eno kondo kolopo lipu tapondopo Kirasi kanopa molopili siye kolio. 11 'Kurumenga nomi, Setenenga' tondolomone olio topa manie naa mundopili. [Kirasi kinie tondolo mundupu molamili.] nimbu aku sipu olio teko kenjilimele yembomane teko kenjilimele ulume 'Manie pupili.' nimbu siye kolamili. Setenene olio [Kirasinge yemboma molemolomonga] kondi topa 'Topo manie mundembo.' nimbe ulu telemoma pali pilimolo kanumu.

Pollo Toroasi Taonondo Pupelie Taitasi Naa Kanorumumunge

Konopune Umbune Terimu Ungumu

2:12-13

12 Ou na Kirasinge temane peangamo topo simbondo Toroasi taonondo purundu kinie Awilimuni na akune kongono manda tembo aulkemo lipe sumbi sinderimu mele mona lierimu kanorundu. 13 Nalo nanga angenu Taitasi akune naa [omba] molorumu koropo kelepolie nanga konopumu waengo naa nirimu kulu^w Toroasi yembomando "Molaa." nimbu mundupu siye kolopo Masedonia poropinji purundu.^x

Kirasinge Kongono Tenderingi Yema Yunge Tondolomone Enge Ningu

Moloringi Ungu Te

2:14-17

14 'Sike konopu waengo naa nirimu, nalo Pulu Yemone alieli olio [Yesusini 'Yunge kongonomo tende-paa.' nimbe lipe mundorumu yema, lipe tapondolemo, olio umbune te wendo olemo kinie Kirasinge tondolomone enge nimbu molopo, Pulu Yemo yunge talape yemboma konopu sipu molemolo,' akumunge nane yundu "Ange." nikiru. Pulu Yemone olio lipe tapondolemomonga Kirasi yu molemo mele ulu tembama pali temane topo silipu andolemolo. Iungumu mune

^v 2:11 bokumunge alsena anjokondo "42. Seten". ^w 2:13 Pollone "Taitasi nambe-emunje?" nimbe konopu lipe mundupe umbune naa kolorumu. 'Taitasini pep tokoromo Korini yemboma molemelena memba pupe sindipe, kou-mone liku maku tondokomelema lipe mendepa opili.' nimbe 'Yu kanambo.' nimbe niriminje. (8:16-17 kana.) ^x 2:13 Pollone 2:13 topalie pe tomba terimu ungumu mundupe siye kolopa, 2:14 ungu te lupe torumu. Pe 2:13 olandopa ungumu kelepa 7:5-7 torumu. ^y 2:14 Romo ami yemane yembo talape te kinie opa teko toko mundukulie awisili ka siku mengo ongolie 'Yemboma kanangi.' ningu ka sili yemboma kolea awili Romo aulkemanga konopu siku mengo andoko yemboma liku ora siringi. Aku teringi mele Pollo pilipelie ya 'Pulu Yemone Kirasi pea olio yunge kongono tendeli yemboma konopu sipe memba andolemolo.' nirimu nalo akumunge pulumu ungu piliali yembomane mimi siku naa pilimele.

tolemo, koleamanga pali pilku kapola tendelemele.¹⁵ Kirasinge mune peangamo tolemo-na Pulu Yemone olio aku sipe mele mune peangamo tolemo pilimo. Aku mune peanga tolemomo yembomanga pali, mindili nolemela aulkena wendo ongo molko kondonge aulkena pulimele yembomanga kepe^z mindili nongo molko kenjinge aulkena pulimele yembomanga kepe, suku singine mune tolemo.¹⁶ Nalo aku munemone ungu talo nilimo. Mindili nonge aulkena pulimele yembomane Kirasinge temane peangamonga, munemo pilimene kinie lkupendi tolemo. Kanu munemo eno „mini pali, kolonge ulu pulumu pelemomonga aku sipe lkupendi tolemo. Molko kondonge aulkena pulimele yembomane „temane peangamonga, munemo pilkulie, eno konde molko kondoko mindi punge ulu pulumu“ pelemo munemo pilimene. Pe yu mele mele pilinge, „Kirasinge temane peangamone yembo mare molko kondonge ulu pulumu papu silimo nalo yembo mare molko kenjinge ulu pulumu silimo, akumunge Kirasinge temane peangamo andopa topa simbe, kongonomo nawene manda tembaye? [Oliolio manda molo].^b ¹⁷Ye awisilini telemene mele olio aku sipu naa telemolo kanumu. Pulu Yemonga ungumu mimi siku naa ningu kolo toko bisinete mele teko kou mone awisili limele mele olio aku sipu naa telemolo. Pulu Yemone olio ikongonomo silimomonga Kirasi kinie pea tere lepo molopo olionga konopu sumbi sipe pepili Pulu Yemone kanopa molopili yunge ungume yemboma nimbu silimolo.

Kirasini Lipe Mundorumu Yema^c
Kolomongo Awili 3

*Pulu Yemone Pe Nimbe Panjipe Mi Lierimu Ungu Kondemonga Kongonomo
Tendelemele. Aku Ungu Kondemo Olandopa;^d Ungu Oumu Maniendopa Mele Ungu
Te Pulu Yemone Ungu Konde Mi Lepa Nimbe Panjerimu Ungumunge Kongono
Tendeli Yembomanga Ungu Te^e*

3:1-6

3 ¹Nalo ‘aku sipu telio’ nikiruf akumu, nane^g altopo pulu polopo nanu kapi nimbu nanga imbimu nanu lipu ola mundumbo tekeroye? Molo yembo marene telemene mele pilipulie tembondo ‘Na tepo molio mele eno piliengi!’ nimbu ‘Yembo tene pepá tondopili.’ nimbu membo ombo eno lipu ora simboye? Molo pepá aku sili te enone ‘Na lipe tapondopili.’ ningu na pepá membo pupu yemboma lipu ora simbomo manda toko singeye? ²Na

^z 2:15 bokumunge alsena anjokondo “21. kisim bek”. ^a 2:16 bokumunge alsena anjokondo “24. laip”. ^b 2:16 Pollone ya walserimu mele yuyu 3:5-6 sukundu ungu te pundu topa nirimu. ^c Kolomongo Awili 3 Ungumu bokumunge alsena anjokondo “1. aposel”. ^d Kolomongo Awili 3 Ungumu Ungu kondemonga ungu pulu tondolo te Ipuu 8:6-13 molemo; bokumunge alsena anjokondo “22. kontrak” kananila. ^e 3:0 (3:1-6) “na” molemomonga ungu pulumu inie yakondo 1:8 molemo. ^f 3:1-6 “na” molemomonga ungu pulumu inie yakondo 1:8 molemo. ^g 3:1-6 “na” molemomonga ungu pulumu inie yakondo 1:8 molemo.

molio mele yemboma lipe ora silimo pepá akumu eno Korini Kirasinge yembo nane konopu mondolioma mindi. Na molio mele ‘kanamili.’ ningulie yembomane eno Korini yemboma kambu mele toko pilimele.³ Eno Kirasini pepá topa mundorumu molemele mele we-yembomane kanolemele. Nane kongono telio akumuni Kirasini kanu pepámo torumu. „Nalo“ pepá kanune penjollone ungu te naa torumu; konde molemo Pulu Yemonga Minimuni kanu pepámo torumu. Pulu Yemone yunge kini kou-karaselonga imbi topa Mosisi sirimu mele^h tenga pepá naa torumu; eno yembomanga konopune torumu.

⁴ Aku sipu nikirumunge pulumu isipe: Kirasini nanga konopune ungu nimbe silimo-na pilipulie ‘Pulu Yemone na sike ‘yunge kongono tendani.’ nimbe mako torumumu mundupe siye naa kolopa ikongono telimo lipe tapondopa engemo silimo. Kongono nanga molo.’ nimbu pilipulie aku sipu konopu talo naa pepili tondolo mundupu nikiru.⁵ Ikongono telimo ‘Nanga engemone manda telio.’ paa manda naa nimbo. Na tondolo te naa pelemo. Pulu Yemo yuni na enge silimo-na nane ikongonomo manda telio.ⁱ ⁶Pulu Yemone nimbe panjipe mi lierimu ungu kondemandemo ‘molani.’ nimbe yuni enge silimo-na molio. Aku ungu konde nimbe panjipe mi lierimumu ou „Mosisi molopili Pulu Yemone Isirele yemboma ungu mane sipe koune ola, imbime topa „Teaa.“ nimbe,^j nimbe panjipe mi lierimu mele molo;^k ungu konde nimbe panjipe mi lierimu akumu^k Pulu Yemonga Minimuni “Wendo ombo pepili.” nirimu. Pulu Yemone ou Mosisindu “Yemboma ungu mane si.” nimbe yu nimbe sirimu ungu kanumene yembo mini pali kolonge ulu pulumu silimo; nalo „Pulu Yemonga“ Minimuni olia konde molopo kondopo mindi pumolo ulu pulumu silimo.^l

*Pulu Yemone Pe Nimbe Panjipe Mi Lierimu Ungu Kondemonga Tondolomonga Ungu Te
3:7-18*

⁷Pulu Yemone kou karaselonga ungu mane topa „Mosisi, sirimu ungu mane akumene^m yembo molko kenjiku mindi punge aulkemo akisinderimu, nalo „kanu ungu manema, wendo orumu kinie Pulu Yemonga tondolo pa telimu kinie wendo orumu. Kanu tondolo pa telimu Mosinge kumbikeremo aki torumu kinie, ena kanolemele kinie mongoma takele telemo mele Isirele yembomane yunge kumbikeremo kanoringi kinie enonga mongoma takele terimu-ne manda naa kanoringi. Nalo pe „wale mare ombo purumu kinie, kanu „Mosinge kumbikerena, pa terimumu pora nirimu.“ Kololi ulu pulumu perimu

^h 3:3 WendoOringi 24:12. ⁱ 3:5 Inie yakondo Pollone 2:16 nirimu ungumu kinie ya 3:5 nikumu ungumu kinie telumu. Awu-suku-singi ungu mare lupe mele. ^j 3:6 WendoOringi 20 kinie 34selo. Wendo Oringi 34:6-7,10,27 paa kanani. ^k 3:6 bokumunge alsena anjokondo “22. kontrak”. ^l 3:6 Romo 7:6; bokumunge alsena anjokondo “24. laip”. ^m 3:7 bokumunge alsena anjokondo “26. lo”. ⁿ 3:7 Wendo Oringi 34:29-35.

ungu manema^o wendo orumu kinie aku sipe tondolo pa telimu kinie wendo orumu liemo⁸ „pe kinié yembo konde molko kondoko mindi pulu pulumu pelemo Pulu Yemonga. Minimuni silimo mélemo-kinie wendo olemo tondolo pa telimu paa olandopa tondolo naa pumbeye? „Paa pumbe.“⁹ ‘Yemboma teko kenjilimelemonga mindili nangi.’ nimbe kongono telemo mélemo méle tondolo te pea wendo orumu liemo kinié yemboma „lipe tapondopa, ulu pulu kerime siye kolopa eno sumbi sindilimo kongono telemo mélemo méle tondolo te pea wendo okomo mele tondolo akumu paa olandopa naa pumbeye? „Paa pumbe.“¹⁰ Kinié wendo okomo tondolo pa teli akumu paa lakopa tondolo pa teli olandopamo. Ou wendo orumu tondolo pa teli akumu paa maniendopa. Akumu uluri molo mele.¹¹ Pe „Pulu Yemone mulu Sainaïne ola ungu oumu nimbe panjipe mi lepa ungu mane sirimu ungume“ pora nimbéndo wendo orumu ungume tondolo pa telimu kinie wendo orumu liemo kinié ungu konde nimbe panjipe mi lekemo ungumu pora naa nimbe, pepa mindi pumbe ungumu-kinie wendo okomo tondolo pa telimu paa olandopa naa pulimoye?

*Pulu Yemone Pe Nimbe Panjipe Mi Lierimu Ungu Kondemonga Kongono Tendeli
Yemane Pipili Naa Kolko Kongono Telemene Mele Ungu Te
3:12–4:6*

¹² Pe kinié, ‘Pulu Yemone ungu konde nimbe panjipe mi lekemomonga kongonomone yemboma paa sike lipe tapondopa kondolemo, aku ungu kondemo sike pora naa nimbé.’ nimbu tondolo mundupu pilipulie, ‘Yemboma pali piliengi!’ nimbu pipili naa kolopo mona nimbu silipu andolio.^p ¹³ Na Mosisini terimu mele naa telio. ‘Na kumbikerena pa telemomo kumbulupe pora nimbé tekemo mele Isirele yembomane^q naa kanangi. ‘Tondolo pa terimu mele we telemo.’ ningi piliengi! nimbe Mosisini mulumbale te lipe yunge kumbikeremo pipi sirimu.¹⁴ Mosisini yunge kumbikeremo pipi sirimu, nalo Isirele yembomanga konopume meltene pipi sirimu mele we silimo.’ Yandopa yandopa kinié kepe Mosisini yunge kumbikerena pipi sirimu mulumbalemo Isirele yemboma-kinie we lemomonga Pulu Yemonga ungumu pilinge pilipe konginjelimu eno-kinie naa pepili Pulu Yemone nimbe panjipe mi lierimu ungu oumunge ungume molemo bokumu we kambu toko kanoko ungu pulumu naa pilku molemele. Yembo tene ‘Kirasinge yembo te molambo.’ nimbe yu kinie tapu toko molembele kinie mindi Kirasini

^o 3:7 Romo 4:15, Gallesia 3:10. ^p 3:12 inie yakondo 3:4, anjokondo 4:1. ^q 3:13 (3:7,13) bokumunge alsena anjokondo “31.2. pikinini bilong Isrel”. ^r 3:14 Paa kinié kepe, ibokumu ambolko kanokono walemanga Isirele yembo awisili konopu alowa naa teko, ‘Yesusi yu Pulu Yemone mako topa lipe mundoramu ye nomi Kirasimu paa naa molemo.’ nilimele. Paa koltalo mindi ‘Yu sike.’ ningi tondolo munduku pilku yu lombili pulimele.

mulumbalemo wendo lindilimomonga Isirele yemboma kinie we lemo mulumbalemo wendo naa purumu.¹⁵ Paa sike yandopa yandopa kinié walemonga kepe Mosisini torumu bokune molemo ungume kambu tolemele pilimele kinie mulumbale kanumuni enonga konopume we aki tolemo.¹⁶ Nalo yembo te konopu alowa tepe Awilimu molemona pulimo kinie „Awilimuni, mulumbale kanumu yembomonga konopune wendo lindilimo, „Mosisi Pulu Yemo molorumune pumbendo mulumbalemo kumbikerena wendo lipe purumu mele.“^s ¹⁷ Awilimu yu Mini kanumu. Pe yembo te Awilimunge Minimu kinie tapu topa molemo yembomo „Pulu Yemo molemona pupu molambo.“ nilimo kinie meltene yu manda pipi naa silimo. „Ungu mane molo kololi ulu pulumu molo ulu pulu kerimu, akumenga tene yu manda naa nokopa, manda pipi naa simbe.“^t ¹⁸ Akumunge, olio „Kirasinge yemboma“ pali meltene kumbikerema aki topa pipi naa silimomonga olionga kumbikerema kariyápa mele angilipe Awilimunge tondolo pa telimunge mini-mana telimu akune pelemomo yemboma lipu ora silimolo kanolemele. Aku sipu tepo molamili yunge tondolo pa telimu olio kinie pepa olandopa olandopa tondolo pupe telipe pulimo kinie olio kepe yu mele alepo yu tepe molemo mele olandopa olandopa manda manjipu telipu pulimolo. Awilimu yu Minimu, akumuni aku ulumu telemo.

Yesusini Lipe Mundorumu-ne Yunge Kongono Tendelemele Yema Ma-Mingime Mele Molemelemonga Ungu Te

Kolomongo Awili 4

4 ¹ Pulu Yemone ungu konde nimbe panjerimumu olandopa, akumunge tondolo pa telimu olandopa, yembomaaku sipe lipe tapondolemo, akumunge Pulu Yemone na^t kondo kolopa „Tepo kondambo.“ nimbe, itemane peangamo andopo topo silio kongonomo sirimumunge pilipulie „umbunema wendo olemo kinie“^u „Siye tekemo. Kongonomo keleambo!“ naa nilio. ² Lopi tekо teli ulume kinie, pipili teli ulume kinie, koronga lipu bulu sirindu. Kolo toli ulume naa tepo, Pulu Yemonga ungumu alowa naa telio. Pulu Yemone kanopa molopili ‘Yembomane pali enonga konopuni pillkulie na Pulu Yemonga kongonomo tendelio mele kanokolie ‘Sike sumbi sipe telemo.’ ningupiliengi^v nimbu nane ungu sikemo mona nimbu para silio. ³ Molo temane peangamo topo silio kinie sike meltene pipi simbe kinie^w naa piliengi liemo molko kenjinge koleana pulimo aulkena pulimele yembomaaku telemo. ⁴ Ye Kirasimu yu paa Pulu Yemo none

^s 3:13-16 Wendo Oringi 34:29-35. Kolomongo Awili 4 Ungumu bokumunge alsena anjokondo “1. aposel”. ^t 4:1-18 “na” molemomonga ungu pulumu inie yakondo 1:8 molemo. ^u 4:1 ungu pulumu inie nondopa 4:8-12. ^v 4:3 inie yakondo 3:13-16.

telimu molemo.^w ‘Kirasinge tondolo pa telimunge temane peangamonga pa tendelimu naa kanangi. [Kanokolie eno we kondo kolopa ‘Lipu tapondambo.’ nilimo ye Kirasimu kanoko pilinge kene naa kanangi.]’ nimbe ya ma koleamo nokolemo pulu ye [kolo toli kuru Setene]^x yuni ‘Kirasi sike.’ ningu naa pilimele yembomanga konopuni pilinge aulkemo pipi sindilimo kinie sike naa kanolemele.

⁵ ‘Na ye peangamo molio.’ nimbu temane topo naa silio kanumu. Nane nimbondo: “Yesusi, [Pulu Yemone ‘olio nokopa kondomba ye te lipu mundumbo.’ nimbe mako torumu ye nomi] Kirasimu yu Awilimu.^y Yesusini nando “Tei.” nirimu mele tepo, na eno [Kirasinge Korini yemboma] nga kendemandemo molio.”^z nilio.

⁶ Akumunge pulumu isipe:

“Kolea sumbulu tolina pa tepili.”^a nirimu [kinie
ma koleana pa terimu] kanu Pulu Yemo yuni
olionga konopune sukundu pa tenderimu.
‘Olione ‘Pulu Yemonga tondolo pa telimuni
Kirasinge kumbikerena pa telemo.’
nimbu piliemili.’ nimbe aku terimu.

⁷ Nalo ma-ne telemele mingi, [akume yembomane kanokolie konopu naa mondolemele mingi,] akumenga suku yembomane enonga mele peanga kou olandopa pulime panjilimele aku sipe mele imele peanga nikirumu olio kangi pange teli yema kinie pelemo. Aku telemomonga yembomane kanokolie ‘Itondolo paa peanga olandopa na kinie pelemomo nanga tondolo te molo. Pulu Yemo yunge tondolomo mindi pelemo.’ ningu pilinge. [Na ma-mingi kerimu mele molio-na kanokolie na kapi naa ninge, akumu peanga.] ⁸ Taki-teki, koleamanga pali, na-kinie umbunema wendo olemo nalo akumuni na kamu topa manie naa mundulimo; wale marenga na tembo mele konopuni pilipu sundulio nalo nanga konopumu kamu keri lepa tepea embambo naa silimo; ⁹ nanga opa puluemane na teko kenjinge telemele nalo Pulu Yemone na mundupe siye naa kolemo; enone na tolemele nalo na kamu toko naa kondolemele.^b ¹⁰ Yesusi toringi kolorumu mele taki-teki na ‘Mindili nongo kolani.’ ningu na teko kenjiku nanga kangimu tolemele nalo naa kolopo we konde molio kanu ulumuni Yesusi kamu naa kolorumu, we konde molemo mele lipe ora silimo. [Na tolemele kinie Yesusini na lipe tapondolemomonga konde molio akumu Yesusi konde naa molkanje na manda naa lipe tapondolka kanumu.]

¹¹ Akumunge pulumu isipe: Na konde molio yemone Yesusinge kongonomo tendeliomonga yembomane na toko kondonge telemele

^w 4:4 Jono 14:9, Kollosi 1:15, Ipuru 1:3. Inie yakondo 3:18 kananila. ^x 4:4 LLuku 4:5-6.

^y 4:5 bokumunge alsena anjokondo “6. Bikpela”, “23. Krais”. ^z 4:5 Yesusiaku sipe

kendemande yemo molorumu mele ungu mare Aisaya 53:10, Mateyu 20:28, Jono 13:12-17.

^a 4:6 Ou Pulu Pulu 1:3. ^b 4:8-9 inie anjokondo 11:16-33, ungu pulu te 11:16-33.

kinie nanga kangikundu kololi ulu pulumu pelemomonga kolka nalo naa kolopo we konde molio akumunge nanga kangimuni ‘Yesusi konde molemo mele piliengi mona liepili.’ nimbe lipe ora silimo.¹² Akumunge, ‘kongono teliomonga’ kololi ulu pulumu na kinie kongono telemo nalo ‘Mindili nombo kolondu liemo uluri molo.’ nimbu temane peangamo andopo topo siliomonga konde mololi ulu pulumu^c eno kinie kongono telemo.

13-14 Ou ye tene nirimu, Pulu Yemonga bokune molemo mele isipe:

“Pulu Yemone sike na lipe tapondopa umbune telemo mele wendo limbe.”^d
nimbu tondolo mundupu pilipulie^e
aku sipu nirindu.”^e

nirimu mele nane aku sipu tondolo mundupu pilipulie yemboma nimbu silio. ‘Ye tene Awili Yesusi kolorumu kinie topa makinjinderimu ye akumuni na kepe eno kepe olio Yesusi kinie pea topa makinjindipe yu molemona lipe memba pumbe.’ nimbu pilipulie ‘kololi ulumu kinie konde mololi ulumu-selonga ungumu aku sipu’ pipili naa kolopo andopo nimbu silio.¹⁵ Na-kinie aku sipe umbunema wendo olemo^f akumu eno ‘Kirasinge yemboma’ lipe tapondombando wendo olemo. ‘Pulu Yemone we kondo kololi ulumuni anjo anjo pupe yembo awisili lipe tapondolemomonga yembo awisili olandopa olandopa Pulu Yemo kinie “Ange.” ningu yu kapi ningu imbi liku ola mundundengi.’ nimbe ‘aku ulu umbunema na-kinie wendo olemo.’

**Jesusini Lipe Mundorumu-ne Yunge Kongono Tendelemele Yema Siye
Naa Kolko Kongono Tondolo Munduku Telemelemonga Ungu Pulu Te
4:16–5:10**

16 Aku ‘telio ulumuni eno aku sipe lipe tapondolemo, na kinie eno kinie olio aku sipe ulu peangama wendo ombá mele’ pilipulie ‘umbunema na-kinie wendo olemo kinie’ ‘Apa, siye tekemo. Kongonomo keleambo!’ nimbu konopune umbune pepili naa molio.^g Sike nanga kalumu kolemo nalo taki-teki mini konopuselo konde pupe mindi pelemo.¹⁷ Aku teliomonga pulumu isipe: Na-kinie umbune wendo olemodama yu ulu awili te molo; yu wale laye-kolo wendo olemo. ‘Kanu ulu umbunemanne Pulu Yemo tondolo pa telimu kinie molemona pupu yu kinie pea aku kolea paa peangana molombolo aulkemo akisindilimo.’ pilipulie ‘Iulumu paa mele tondolo awilimu; umbune wendo olemodama pe nilimo.’ nimbu pilio.¹⁸ Akumunge, na mongone kanolio melema ‘Mimi sipu kanambo.’ naa

^c 4:12 bokumunge alsena anjokondo “24. laip”. ^d 4:13-14 bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”. ^e 4:13-14 Konana 116:10. ^f 4:15 inie yakondo 4:7-12. ^g 4:16 inie yakondo 4:1. 4:16-18 molemo ungumuni 4:1-15 ungumu lipe tere lendelemo.

nilio; naa kanolio mele kanume ‘Paa kanamboa!’ nimbu molio. ‘Mongone kanolio melema pora nimbé. Naa kanolio melema alieli lepa mindi pumbe.’ nimbu pilipulie ‘Umbune na-kinie wendo olemo akume ulu pe nilime.’ nilio.

Mulu Koleana Angilimo Ulkemanga Molomolomonga Ungu Iko Te^h
5:1-10

5 ¹Aku sipu pilipu molemolo mele nikirumungeⁱ _{ungu} pulu te isipela:_j Olio pilkimulu, olionga ya mana kangimu, sele-ulkemo mele, sukundu molemolo. Akumu purumbe tekisinge kinie Pulu Yemone _{ulke}, konde te ‘Olio molamili.’ nimbe tepa mimi telemomo olio simbe, kanuulkemo mana yembomane takolemele kanu sili ulke te molo. Kanumu mulu koleana alieli angilipe mindi pumbe ulkemo. Akumu olio pilimolo. ²Pe aku sipe ulkena sukundu molomolo, nalo isili-ou ya ma koleana iulkena molopolie, ‘Olio sukundu molomolo, ulke kondemo _{Pulu Yemone}, paa pakondopili!’ nimbu waka kolopo konopune kola tepo molemolo. ³‘Akumu _{wale} pakoli mele’ pakondomba kinie pe we-we naa molomolo.’ nimbu pilipulie kinié _{aku} sipu tepo molemolo. ⁴Olio iseulkena molopolie ‘Mulumbale te naa pakopo we molemolo.’ nimbu pilipu ‘Mulu koleana ulkemo pakámola!’ nimbu umbune kolopo konopune kola tepo molemolo kanumu. ‘Kinié pakopo molemolo kalumu kulupu, topo lteamili.’ nimbu aku sipu naa nikimulu. ‘Ikalu kolombamo konde molopa mindi pumbemone aki topa, topa manie mundumbe.’ nimbu ‘Olionga mulu koleana angilimo kalumu pakamili.’ nimbu molemolo.^j ⁵Pulu Yemo yuyu ‘Olio konde molopa mindi puli kangime pakangi.’ nimbe olio isili-ou lipe sumbi sindipelie, “Pe molonge nikiru mele paa sike molonge.” ningupiliengi! nimbe isili-ou _{yunge} Minimu olio sirimu. ^k Melte kou awili pulimo kinie ‘Liemili.’ nimbulie ‘Kanu melemo nosilimo yembomone ‘Pe kou pali kamu ongo singe.’ nimbe piliepili.’ nimbulie melemo we nosindepili ou kou-mone koltalo mele sipulie yando olemoloku sipe mele._j

⁶⁻⁷Pe kinié, ‘Pulu Yemone olio Minimu sirimu, yu kinie pea molemolo.’ nimbu pilipulie, ‘Pulu Yemone nirimu mele sike wendo ombá.’ nimbu pilipulie, na-kinie umbunema wendo olemo kinie siye naa kolopo alieli konopu tondolo pupili molio.^l Sike pe wendo ombá mele konopuni mindi pilipulie ‘Paa sike wendo ombá.’ nimbu tondolo mundupu pilio. Mongone

^h **5:1-10 Ungumu** Jono 14:2-3 nimbe molemo mele laye lupe. Ya nikimu akumu kangi kondemondo nimbe nikimu. Ya molemomonga ungu paa tondolo te OuKorini 15:35-58.

ⁱ **5:1** inie yakondo 4:16-18. 5:1 akumu ungu konde molo. ^j **5:4** Ou Korini 15:53-54; bokumunge alsena anjokondo “24. laip”. ^k **5:5** inie yakondo 1:22. ^l **5:6-7** inie yakondo 4:1,16, 3:12.

kanopolie ‘Sike lepamo.’ nimbu naa kanolio. ‘Na ya mana kalumunge sukundu molopolie Awilimu kinie yunge koleana pea naa molembolo.’ nimbu pilio. ⁸ [Nalo] nane ou nikiru mele^m altopo nikirula: ‘Umbunema wendo olemo kinie kepe pe wendo ombá mele pilipulieⁿ siye naa kolopo konopu tondolo pupili molio. ‘Na mana kalumu isili-ou mundupu siye kolopo Awilimunge koleana pupu yu kinie pea molembelanje paa papu.’ konopu lepo molio.ⁿ ⁹Akumunge, ma koleana kangimu kinie molondu liemo, molo ma koleana ulkema kinie sulu tepo molondu liemo Awilimuni kanopa peanga kanolemo ulume tembondo mindi konopu kimbu sipu molio. ¹⁰Kirasini olio kote tendepa pilimbe kinie aulke tengə lupe pumbe yembo te naa molemo. Olio pali yunge kumbikerena pupu angilimolo. Akumu pilipulie aku sipu ‘Awilimuni kanopa peanga kanolemo ulume teambo.’ nimbu pilipu molio. Pe yunge kotena angilimolo kinie ou ya ma koleana kangime kinie molopolie olio tepo kondorumulu molo tepo kenjerimulu mele pilipe apurupelie mele kalomba.

Olio Pulu Yemo Kinie Altopo Kapola Kapola Molomolomonga Ungu Te 5:11–6:2

¹¹ Akumunge, ‘Kotena angilimolo.’ nimbu pilipu^o Awilimu kinie pipili kolopo lipu awi silio mele pilipulie ‘na^p Kirasinge kongono tendeli yemo molopo nilio mele kinie, Kirasini olio pe molopo naa kenjimolo aulkemo akisinderimu mele kinie, aku unguselo^q yembomane ‘Sike.’ ningū tondolo munduku piliengi^r nimbu paa tondolo mundupu nimbu silio. Na konopuni pilipu ulume tepo molio mele ^syembo marene pilku sunduku kolo tolemele nalo^t Pulu Yemone sumbi sipe kanolemo. ‘Eno kepe nane telio mele enone kanoko konopuni pilkulie ‘Aku ungumu sike.’ ningū piliengi liemo papu.^u nimbu pilkiru.

¹² Jungu nikiru akumuni ‘Enone na ‘ye peangamo’ ningū piliengi!^v nimbu ‘nanga imbi olandopa molopili.’ nimbu altopo naa nikiru, molo. ‘Enone na telio mele kanoko peanga kanoko, ‘Pollone telemo mele ye marene kanoko sunduku yunge ungu bulkundu kolo toko nindilimele mele yembomane naa pilku,^w yu sike molemo mele pilinge kinie papu.’ ningū manda anjo anjo konopu siku ningū singe aulkemo lipu ora siembo.^x nimbu nikiru. ‘Yembo marene yembo tengə konopune molemo melemo naa kanoko, mongone kangimu mindi kanoko peanga kanoko yu kali ningū yunge imbi liku ola mundunduku ungu nilimele mele^y naaku siku kanokolie kolo toko nilimele yemando manda pundu toko ungu sike mare manda ningū siengi.^z nimbu iungume nikiru. ¹³[Kanu yemane na molio nilimele mele aku sipu, sike na kekelepo tondu liemo aku kapolala. Pulu Yemonga kongono tendembondo

^m 5:8 akumu 5:6-7 kumbi lepa molemo mele. ⁿ 5:8 Pollone Pillipai 1:23 aku sipe nirimula. ^o 5:11 inie yakondo 1:8. ^p 5:12 ungu pulu te Ou Samuele 16:7.

aku sипу kekelepo topo molio. Molo na konopu sumbi sipe pepili *kongono tepo*, molondu liemo eno lipu tapondombondo aku sипу *tепо* molio.

¹⁴Kirasini na konopu mondolemo mele pilipulie ikongonomo manda mundupu siye naa kolopo, ‘Yembo marene na kanoko keri kanonge kinie uluri molo.’ nimbu,¹⁵ we ambolopo molio. Na pilio: Ye telumu yembomanga pali kolondorumu akumunge olio pali kolorumulula. ‘Akumu sike terimu.’ nimbu tondolo mundupu pilipulie, yuni na paa lakopa konopu mondopalie aku sipe tenderimu mele pilipulie ‘Ikongono telimo naa tendu liemo kapola naa temba.’ nimbu kongonomo we tepe molio. ¹⁵Nalo olio yembomanga pali nimbe we naa kolondorumu. ‘Olio *Kirasinge*’ konde molemolo yemboma oliolio tepe molomolo mele konopuni pilipu naa molamili. Olionga nimbe kolondopa lomboropa ola molorumu yemo mindi pilipu molopo yu kanopa peanga kanomba ulume mindi tepe molamili.’ nimbe yuni olionga nimbe aku tenderimu.¹⁶

¹⁶Aku sипу pilipulie na ou Kirasinge ungume naa pilipu konopu alowa naa tepolie mana konopuni pilipu yemboma apurorundu mele lupe;^r kinié aku sипу yemboma naa apurulio. Konopu-oumu perimu kinie sike ou Kirasi kepe aku sипу apurupu, yu molorumu mele pilipu sundorundu, nalo kinié yu aku sипу pilipu naa apurulio. ¹⁷Akumunge,^s yembo te Kirasi kinie tapu topa molemo kinie Pulu Yemone kanu yembomo ‘Yu yembo kondemo molopili.’ nilimo, yu sike yembo kondemo molemo. Ou tepe kenjipe molorumu ulume kamu manie purumu. Kinié ulu kondema *yu kinie*, wendo olemo. ¹⁸Iulu kondema pali Pulu Yemone mindi telemo.^t Olio ou yu kinie opa pulue molorumulu mele ‘Kinié aku siku naa molangi. Olio kinie yu kinie kapola kapola molamili.’ nimbe Kirasi olio sirimu akumuni olio yu-kinie kapola kapola molemolo. Aku tepalie ‘yemboma yu-kinie opa pulue molemele mele munduku siye kolko na-kinie kapola kapola molamili.’ nimbe *Pulu Yemone*, aku kongonomo na sirimu.^u ¹⁹Olio Pulu Yemo-kinie aku sипу kapola kapola molemolomonga pulumu isipe: Kirasini olionga nimbe tenderimumunge Pulu Yemone olio mana yemboma-kinie yu-kinie opa pulue naa molopo kapola kapola molomolo aulkemo lipe sumbi sinderimu. Aku tenderimumunge Pulu Yemone yembomanga ulu pulu kerime mundupe siye kolopa, ‘Aku teko kenjeringimunge kote naa tendembo.’ nirimu. Pe ‘Yemboma-kinie na-kinie kapola kapola molamili.’ nimbe Pulu Yemone “Kanu ungumu yemboma ningu siengi.” nimbe aku kongonomo na^v sirimu. ²⁰Na aku sipe kongonomo sirimumunge na

^q 5:14-15 Romo 6:5-7, Gallesia 2:19-20. ^r 5:16 Ulsu moloringi yembomane Pollo aku siku apuruku pilku sundoringi kanumu. Ya kolomongo awili 5 inie yakondo aku sipe ungu mare molemo. ^s 5:17 “akumunge” akumu inie yakondo 5:15ndu nirimunje? ^t 5:18 Romo 5:8, Jono 3:16. ^u 5:18 Romo 5:10-11. ^v 5:19 “na” molemomonga ungu pulumu inie yakondo 1:8.

Kirasinge kere-pundu mako topo molopo yuni nando “Yemboma nindei.” nilimo mele ungume andopo yemboma nimbu sindilio.^w Akumu isipe mele: Pulu Yemo yuni ‘Eno i siku i siku teangi.’ nimbendo nando “Nindei.” nirimu mele andopo nindilio. Pe kinié nane Kirasinge kere-pundu mako topo molopo yunge kolo wangopo eno paa tondolo mundupu mawa tepolie “Pulu Yemo kinie opa pulue molemele mele munduku siye kolko yu kinie kapola kapola molangi.” nikiru. ²¹ Ulu pulu keri te naa terimu yemo Pulu Yemone ‘Kanu yemone olionga ulu pulu kerime lipa tapondopa mepili.’ nimbe yu sirimu. Aku terimu kulu yu sike ulu pulu keri teli ye te none terimu. Pulu Yemone aku terimumunge olio Kirasi kinie pea tapu topo molopolie Pulu Yemone olio kanopalie ‘Yembo sumbi nilime.’ nimbe kanolemo.^x

6 ¹Na^y Pulu Yemo kinie kongono tapu topo tepo molopolie ya nindu ungu kanumunge ungu te pea eno tondolo mundupu nimbo tekero: “Eno Pulu Yemone we kondo kolopalie eno lipa tapondopa tepe kondorumu ulu kanumu, ‘We naa terimu. Terimu ulumu we manie naa pupili.’ niengi. Ou eno we kondo kolopalie lipa tapondorumu kinie moloringi mele kinié aku sikula molangi. Konopu alowa teko ulu pulu peangama naa teko molonge kinie kapola naa temba.” nikiru. ²Aku nikirumunge ungu te Pulu Yemone nimbendo:

“Nane eno we kondo kolombo terindu walemo
wendo orumu kinie
enonga ungu niringime pilierindu.
Eno mindili nolemela aulkena wendo lipu
na-kinie pea molko kondonge aulkena
lipu mondombo walemo wendo orumu kinie
eno lipu tapondoruntu.”^z

nirimu. Nane eno paa nimbu sikiru: Pilieme! Pulu Yemone nirimu wale akumu paa kinié. Kinié Pulu Yemone yemboma we kondo kolomba walemo. Kinié Pulu Yemone yemboma lipa tapondopa, mindili nolemela aulkena wendo lipa yu-kinie pea molko kondonge aulkena lipu mondomba walemo.^a

Pollone Kirasinge Kongono Tenderimumunge 6:3-13

³‘Nanga kongonomo manie naa pupili, ungu taka naa tondangi.’ nimbu yembomane na kanoko keri kanoko ungumu naa pilku linge ulu

^w 5:20 Aku ungumu kinie, ‘Yesusini “Nanga kongonomo tende-paa.” nimbe lipa mundorumu yema’ aku ungumu kinie telu sipe mele; bokumunge alsena anjokondo “1. aposel” kanani. ^x 5:21 Romo 4:25; bokumunge alsena anjokondo “45. stretpela man”. ^y 6:1 inie yakondo 1:8 ^z 6:2 Aisaya 49:8; bokumunge alsena anjokondo “21. kisim bek”. ^a 6:2 ungu pulu te Iipuru 3:12-19.

te naa telio. ⁴Akumu molo. ‘Yembomane na kanokolie ‘Pulu Yemonga kendemande yemo molio.’ ningu piliengil’ nimbuaku telio. Na-kinie ulu mare wendo olemo kinie telio mele kanokolie ‘Yu sike Pulu Yemonga kendemandemo.’ ningu pilinge ulume isipe:
 „Umbunema, na-kinie wendo olemo kinie
 ‘Siye tekemo.’ naa nimbu, tondolo mundupu molio;
 ulu umbune lupe lupema na-kinie wendo ombo,
 na teko kenjilimele ulume wendo ombo,
 na mindili sipu molio ulume wendo olemo.
⁵„Wale marenga, enone na kopene toko,
 „wale marenga, ka siku,
 „wale marenga, yembomane pali na-kinie mumindili kolko
 ru ningu lkisiku sukundu sukundu ongo maku toko
 na teko mundu-mongo tendelemelela.”^b
 Na kongono mindili sipu tepo,
 „wale marenga, uru naa pepo,
 „wale marenga, engelene kolopo moliola;
⁶„yembomane na kanokolie ‘Pulu Yemonga kendemande yemo molemo.’
 ningu pilinge mele isipela;”
 Na ulu kake telime tepo,
 pilipe konginjeli peangamo ambolopo,
 ólo áme topili molopo,
 yemboma kondo kolopo tepo kondolio;
 na Mini Kake Telimu kinie tapu topo molopo,
 yemboma konopu mondolio ulu akumu
 kolo naa topo paa sike konopu mondolio;^c
⁷sike ungume nimbu,
 Pulu Yemonga engemone kongono telio;
 yemboma opa tengendo ele tolo melema
 ki ekendo ekendo ingi siku ambolemele mele
 na aku sipu ulu sumbi nilime ambolio;^d
⁸yembo marene nanga imbimu liku ola mundunduku,
 marene nanga imbimu toko manie munduku;
 marene nanga ungu bulkundu nindiku,
 marene na kapi nilimele.
 Kongono sikema sumbi sipu telio nalo nando
 “Kongonomo nu kolo toko tekeno.” nilimele;
⁹yembomane na kanoko imbi silimele nalo
 “Pea molamili.” naa ningu, bulu silimele.

^b 6:5 Lipe Mundorumu Yema 19:23-41, 21:27-32. ^c 6:6 Gallesia 5:22-23. ^d 6:7 Epesasi 6:16-17.

Wale mare ‘Paa kolkoro.’ konopu lelio nalo
konde pupu we molio.

„Na telio mele kanoko keri kanokolie
‘Munduku siye kolko konopu alowa teani.’ ningu,
pulsene tolemele nalo na toko naa kondolemele.
10 Na taki-teki konopu keri awisili pelemo nalo
‘Akumu yu tepili.’ nimbu konopu sipu molio;
koropamo molio nalo yembo lupema
‘Kamakoma molangi.’ nimbu aulke te akisindilio;
mele teluri kepe naa nosilio nalo
mele kande kandema pali nosilio.

„Yembomane na kanokolie ‘Yu sike Pulu Yemonga kendemandemo
molemo.’ ningu piliengi! nimbu aku sipu tepo molio.„

11 Korini yemboma, nane ungu te lopi naa tepo, pali enondo nimbu
para sikiru. Nane eno paa lakopo konopu mondolio. 12 Nane eno
‘Kondo naa kolopo siye kolambo.’ paa manda naa nilio nalo enone
na ‘Kondo naa kolopo siye kolamili.’ nilimele monga konopu telune
naa pupili molemolo. 13 Lapalini enonga ambolangomando nilimele
mele kinié nane ‘Eno nanga ambolangoma.’ nimbulie enondo isipu
nikiru: ‘Nane eno konopu awili tepo mondolio mele enone na aku siku
konopu awili teko mondangi.’ nimbu nikiru. Mindili Norumu Mele
Ungu Te^e

Kirasinge Yemboma Pulu Yemonga Ulke Kake Telimu Molemelemonga Ulsukundu Molemele Yemboma Kinie Telune Tapu Toko Naa Molangi Ungu Te 6:14–7:1

14 Kirasinge yemboma ‘Kirasi sike’ ningu naa pilimele yemboma-kinie
telune tapu toko naa andoko, tapu toko kongono naa teko, bisinete tapu
toko naa teangi.^f Ulu pulu kerime kinie ulu sumbi nilime kinie liku tere
leko manda kongono tenegeleye? Pa telimu kinie sumbulu tolimu kinie
elo^g nambeko tapu toko molongeleye? Akumu paa kapola molo^h kene
telune tapu toko naa molangi.^j 15 Kirasi kinie kurumenga nomi tepa
kenjeli [Setene]^h kinie konopu telune pupili molembeleye?ⁱ Kirasinge
ungumu pilimele yemboma kinie Kirasinge ungumu naa pilimele
yemboma kinie konopu telu sipe pelemoye? 16 Pulu Yemo molemo

^e 6:3-13 **Ungumu** Pollo-kinie umbunema wendo orumu ungu mare 11:16-33; ungu pulu 11:16-33. ^f 6:14 Ungu Manema 22:10, Ou Pulu Pulu 24:3. ^g 6:14 Jono 1:5, 3:19-21, Epesasi 5:8-11, Jono Kumbi Lepamo 1:5-7. ^h 6:15 Giriki ungune imbi “Setene” nimbe naa molemo. “Belliele” nimbe molemo, aku imbibunge pulumu torumulu. ⁱ 6:15 Mateyu 12:24-28.

ulke tembelemonga ulke suluminia kake teline kuru koyonge melema manda mengo puku popo tongeye?^j Olio, konde molopa mindi puli Pulu Yemonga suluminia kake telimu molemolo,^k yu olio-kinie molemo kanumu. Yu-kinie aku sipu molemolo, monga ungu te Pulu Yemone ou nirimu kanumu. Yuni nimbendo:

“Na nanga yemboma kinie telune tapu topo molopo, enonga suku-singine molopo eno pea andomolo. Na enonga Pulu Yemo molombo; eno nanga yemboma molonge.”^l

nirimu. ¹⁷Ya nikiru, akumunge

‘Awilimuni nimbendo:

“Ulsukundu yemboma kinie, we melema anjiku kapi ningu popo tolemele yemboma kinie,»
eno-kinie telune naa molko, munduku siye kolko puku kolea tengah lupe molo-pangi.”^m

“Kalaro mololi melema ulsukundu yembomane anjiku popo tolemele melema, kinie ulu pulu keri pelemo melema kinie kanume naa ambolko,

aku melema kinie ulu te naa teaa.”ⁿ

“Naa ambolonge kinie nane

“Molamili waa.” nimbu eno yando limbo.”^o

¹⁸“Na enonga Lapamo molombo,

eno nanga ambolangoma molonge.^p

Na Pulu Yemo, melemanga pali engemo

pelemo yemone^q aku sipu nikiru.”^r nirimu.’

kanumu.

7 ¹Nanga konopu mondolio angokeme, Pulu Yemone yunge yembo molonge yemboma,-kinie aku sipe nimbe panjerimu ungume^s eno-kinie na-kinie pelemomonga pilipulie, kalkundu kepe konopukundu kepe kalaro mondolemo ulume mundupu siye kolopo, Pulu Yemo kinie pipili kolopo lipu awi sipulie sike ulu kake telime tepo molamili.^t

^j 6:16 Ou Korini 10:21. ^k 6:16 Yunge ulkemo molemolomonga ungu mare Ou Korini 3:16-17. ^l 6:16 LLipai 26:12, Isikiele 37:27; ekendo akilipemo mele Jeremaya 32:38. ^m 6:17 Isikiele 20:34,41. ⁿ 6:17 Aisaya 52:11. ^o 6:17 Jeremaya 32:38.

^p 6:18 bokumunge alsena anjokondo “31.3. pikinini bilong God”. ^q 6:18 bokumunge alsena anjokondo “13. God”. ^r 6:18 Pe Samuele 7:14,8. ^s 7:1 akumu inie yakondo 6:17,16,18 molemo melenje. ^t 7:1 akumu inie yakondo 6:14-16 molemo mele pilipelie ya aku sipe nirimunje.

**Korini Kirasinge Yemboma Kinie Ulu Pulu Keri Te Perimumu Pe
Konopu Alowa Teko Kanoko Keri Kanoringimunge Pollo Paa Konopu
Sirimu Ungu Te
7:2-16**

²Enone altoko na konopu awili teko mondayo! Nane enonga yembo te tepo naa kenjipu, ‘Yembo te tepa kenjepili.’ nimbu ulu te naa tepo, kolo topo yembo tengah melema toropo naa lipu, aku ulume naa terindu.^u ³Nalo aku nikiru ungu kanumuni nane ‘Enone teko kenjengi.’ nimbondo naa nikiru. [Nalo enonga yembo te tepo naa kenjerindu kene na nambemune liku bulu siki miliye?] Nane ou enondo nindu mele^v isipe: “Nane eno paa tondolo mundupu konopu mondoliomonga eno konopu mondolio mele ulu tene manda topa manie naa mundumbe kololi ulumuni kepe, we konde molopolie umbune te wendo ombá ulu tene kepe, eno konopu mondopo ‘tapu topo molemolo mele molamili.’ nimbu molio aulkemo manda pipi naa simbe.” nirindu.^w Nane eno aku sipu konopu mondoliomonga “Teko kenjikimili.” naa nilke. ⁴Nane enondo nikirumu ‘Pilku naa sundunge. Ulume pali sumbi siku teko kondonge.’ nimbu tondolo mundupu pilipulie enondo sumbi sipu nikirumu. Enone telemelie mele yemboma piliengi!^x nimbu eno paa olandopa kapi nimbu temane topo silio. Ulu umbune awisili wendo olemo kinie eno molemele mele pilipulie na paa konopu awili tepo sipu konopu tondolo olandopa pupili molio.

⁵Aku sipu molio monga pulumu niembo:^y Ou na kolea Masedonia poropinji pupulie, eno Korini yemboma molko kenjeringi mele pilipulie konopu waengo naa nipili laye-kolte kepe kapola naa molorundu. Na-kinie ulu umbune lupe lupema wendo orumu. Yembomane na-kinie opa mele teko kerepale awisili niringi; konopune sukundu umbune tepe mini-wale purumu-ne manda naa molorundu.^z ⁶Nalo Pulu Yemone yembo paa konopu umbune pepili molemelema ‘konopu waengo nipili molangi.’ nilimo kanu Pulu Yemone na ‘konopu waengo nipili molopili.’ nirimu kinie Taitasi na molorundune orumu akumunge na konopu waengo nipili molorundu. ⁷Akumu sike nalo yu na molorundune orumu akumuni mindi Pulu Yemone na ‘konopu waengo sipu molambo.’ ni naa nirimu, molo. Eno Korini yembomane Taitasi yu ‘konopu waengo sipe molopili.’

^p 6:18 bokumunge alsena anjokondo “31.3. pikinini bilong God”. ^q 6:18 bokumunge alsena anjokondo “13. God”. ^r 6:18 Pe Samuele 7:14,8. ^s 7:1 akumu inie yakondo 6:17,16,18 molemo melenje. ^t 7:1 akumu inie yakondo 6:14-16 molemo mele pilipelie yaaku sipe nirimunje. ^u 7:2 ungu pulumu inie anjokondokolomongo-awili 11. ^v 7:3 akumu inie yakondo 6:11-12 nirimumundu nirimunje. ^w 7:3 ungu tondolo te Romo 8:35-37. ^x 7:5 Pollone ya nirimumunge pulumu inie yakondo 2:12-13 molemo. 2:12-13 mele pep topalie ya 7:5-7 kamu torumu. 2:12-13 topalie ungu te lupe konopuni pilipe akumu 2:14-7:4 topalie, ya molemo mele sumbi sipe naa torumu.

niringi akumuni Pulu Yemone na ‘konopu waengo sipu molambo.’ nirimula. Taitasini nando *eno teko molemele mele nimbe sirimu pilipulie na konopu paa olandopa sirindu ulume isipe:* „Na kanamilila!” ningu waka kolko, na ou teko kenjiku, na teko konopu keri panjindingeri mele munduku siye kolko altoko alowa teko eno na-kinie ‘kapola kapola molamili.’ ningu konopu awisili liku mundoringi mele nimbe sirimu pilipulie na konopu paa olandopa sirindu.

⁸ Nane pepá ou topo mundorundumu kanokolie eno sike umbune terimu nalo akumu mandala, *„nane pepá topo sirindu mele pilku teringimunge”* wale laye-kolte eno konopu umbune pepili moloringi akumu uluri molo. Sike nane pepá topo eno sirindumuni eno wale laye-kolte mindili norangi kinie pilipulie kondo terimu nalo^z ⁹kinié na konopu sikiru. Nane eno umbune sirindu akumunge konopu naa sikiru. Eno umbune sirindu akumuni eno konopu alowa tenderimu akumunge na konopu sikiru. Pulu Yemo yuni ‘Ulu umbune akumu eno-kinie wendo opili.’ nirimu-ne nane pepá topo sirindu akumuni eno laye-kolte kepe tepo naa kenjerindu. ¹⁰Eno Pulu Yemone umbune silimo akumuni ‘Eno teko kenjilimele mele kanoko keri kanoko konopu alowa teko, mindili nolemela aulkena wendo ongo, yu-kinie pea molko kondonge aulkena pang.’ nimbe lipe mondolemo-na akumu papu,^a uluri molo. Nalo mana wendo olemo ulu umbune akumene kololi ulu pulumu wendo olemo. ¹¹Eno pilkulie, i Pulu Yemone silimo umbune akumuni ulu peanga lupe-lupema eno kinie wendo olemomonga papu silimo mele mimi siku pilku molangi. Umbune akumuni ulu peanga lupe lupema eno-kinie wendo olemo mele isipe:

Ou we moloringi nalo alowa teko kinié ‘Ungume mimi
sipu pilipu, ulu pulu keri te olio-kinie naa pepili
paa sumbi sipu molamili.’ ningu telemele ulumu kinie,
yembomane eno kolo toko *„Teko kenjilimele.”*
nilimele ungume eno mongo toko ningendo
popenge teko telemele ulumu kinie,
„enonga ye tene^b tepa kenjilimo kinie”
enone pipili kolko yu iri tolemele ulumu kinie,
‘Ye tene tepa kenjerimu kinie uluri naa tepo
we molorumulumunge mongo limolo.’ ningu

^z 7:8 inie yakondo 2:2-4. ^a 7:10 bokumunge alsena anjokondo “21. kisim bek”.

^b 7:11 “ye te” molemo kanumu OuKorini 5 nimbe molemo yemondo nirimu liemo, molo inie yakondo 2:5-11 nimbe molemo yemondo nirimu liemo, telu sipemo. Molo ulu te lupendo nirimu liemo sike “ye te” molombane, molo “yembo te” molombane, naa pilkimulu. Giriki ungune naa nimbe silimo.

mini-wale munduku molemele ulumu kinie,
 ‘Olio „Pollo altopo“ kanamola. „Yu kinie“ kapola-
 kapola molamiliya.’ ningu molemele ulumu kinie,
 ye tene tepa kenjilimo kinie enone tondolo munduku
 yu liku sumbi silimele ulumu kinie,
 „tepa kenjilimo yemo.“ Tepa kenjilimomonga mongo
 lipili.’ ningu tondolo munduku telemele ulumu kinie,
 kanu ulu peanga telemelemane ulu pulu keri eno-kinie pemumu enone
 naa ambolongi mele lipe ora sipe, akumunge mongo te wendo ombá kinie
 eno kinie mongo naa lingé mele lipe ora silimo.

¹²Akumunge, sike eno umbune sirimu pepámo^c nane ou topo sirindu
 nalo ‘Ye tene tepa kenjerimu.’ nimbu pilipulie kanu pepámo topo naa
 sirindu. ‘Kanu yemone yembo te tepa kenjerimu.’ nimbu pilipulie topo
 naa sirindula. Yembo talonga manjipu pepá topo eno naa sirindu. ‘Enone
 na paa lakoko konopu mondolemele mele Pulu Yemo kanopa molopili
 enono paa pilku kondangi.’ nimbu kanu pepámo eno topo sirindu.
 ‘Pepá topolie “Ne tepa kenjerimu yemo-kinie teangi.” nirindu mele
 pilkulie sumbi siku teringi kanu ulumuni enone na konopu paa lakoko
 mondolemele mele lipe ora silimo.’ ¹³Akumunge „nane eno kanu pepámo
 topo sirindu kinie kanokolie moloringi mele kanoko keri kanoko konopu
 alowa teko, teko kondoringi mele pilipulie’ na konopu waengo nipili
 molorundu.

Nalo akumunge mindi konopu waengo nipili konopu sipu naa
 molorundu. Taitasi konopu awili tepa lipe mundupelie eno moloringine
 orumu kinie enone pali yu liku tapondoringimunge Taitasi yu konopu
 waengo nipili molorumu akumu kanopolie na konopu paa olandopa
 sirindu. ¹⁴Sike ou Taitasi pilipe molopili eno kapi nirindu ungu kanume
 yu pupe kanorumu kinie ‘Paa sike nimu.’ nimbe kanorumumunge na
 pipili naa kolorundu.^d Ou enondo ungu nirindu ungume paa sike nirindu
 mele pe Taitasi pilipe molopili eno kapi nirindu ungumu aku sipe sikela.
¹⁵Taitasi eno moloringine orumu kinie eno mini-wale munduku pilipi
 kolko ‘Papu onu. Pea molamili.’ ningu, yuni ungu nirimu mele liku awi
 siku pilku liku teringi mele kanorumu mele kinié altopa pilipelie eno
 kondo kolopa olandopa konopu mondolemo. ¹⁶Kinié na pilkiru, ‘Enone
 ulume pali sumbi siku teko kondonge.’ nimbu tondolo mundupu pilipulie
 na konopu sipu molio.

^c 7:12 pep kanumunge ungu te inie yakondo 7:8. ^d 7:14 inie anjokondo 9:3-4.

**Pollone Kirasinge Korini Yembomando “Kolea Judia
Disiriki Kirasinge Yembo Molemelema Kou Mone Siengi
Liku Maku Tangi.” Nirimu Ungu Te^e**

Kolomongo Awili 8–9

“Kolea Judia Disiriki Moloringi Kirasinge Yembomanga ‘Kou Mone Lipu
Tapondopo Siemili.’ Ningus Toya Toko Liku Maku Tangi.”

Nirimu Ungu Te

8:1-15

8 ¹Kapola, angokeme, kinié *ungu te lupe niembo.*; ‘Masedonia poropinji Kirasinge yembo talape molemelema palif Pulu Yemone we kondō kolopa lipe tapondorumu-ne molemele mele eno piliengi!’ nimbu ya nimbu sikiru: ²Kanu yemboma-kinie umbune awisili wendo orumu, paa mindili noringi ulumene eno *‘Molko kondongenje molo molko kenjingenje.’* nimbe_j manda manjerimu kinie eno paa awili tekō konopu siku moloringi. Eno paa koropa pupili moloringi nalo *‘Kirasinge yembo talape mare melema molo tolemoma,*^g *olio kou mone melema lipu tapondopo siemili.’* ningus kou mone awisili toya toko siringila.^h ³Enone teringi mele *‘kanopolie,* nane ‘Eno Korini yemboma piliengi!’ nimbu para siembo. Masedonia poropinji yembomane ‘Kou mone simolo.’ niringi mele sikulie, pe altoke mare pea olandopa liku siringila. Enone enono konopuni pilkulie ⁴naⁱ paa tondolo munduku mawa tekolie ningendo: ‘Pulu Yemonga yembo kake teli *‘kolea Judia disiriki molemelema kolea marenga Kirasinge,’* yembomane kou mone liku maku toko singe tekemele olione kepe pea lipu tapondopo siemili.’ niringi. ⁵Aku niringi kinie pilipulie ‘Enone kou mone singe.’ nimbu pilierindu nalo enone aku siku mindi naa teringi. Eno enono ou Awilimu sikulie,^j pe mindi Pulu Yemone ‘Teaa.’ nirimu ungu te pilipu nane enondo nirindu ungume konopu talo tepa naa pepili ‘Paa pilipu lipu teamili.’ ningus sumbi siku teringila.

^e **Kolomongo Awili 8–9 Ungumu** Judia disiriki lierimu kolea awili Jerusalleme yemboma kou-mone liku tapondoko singe teringi mele ungu mare Lipe Mundorumu Yema 14:17, Romo 15:25-27, Ou Korini 16:1-3. Liku tapondoko kou mone siringimunge ungu pulumu isipe: Oli awisili lo naa ombe ena terimu-ne kolea awili Jerusalleme engele lierimu kulu aku siku Kirasinge yembo Judia ulsukundu moloringimene Kirasinge yembo Jerusalleme moloringime liku tapondoringi. ^f **8:1** bokumunge alsena anjokondo “43. sios”.

^g **8:2** ungu pulumu inie yakondo nondopa Kolomongo awili 8-9. ^h **8:2** Masedonia yembo kanumenga kou-mone lierimume yemboma liku tapondoko pali siringi, enonga ulkemanga kou-mone te paa naa lierimu. Enonga ponie kepe naa lierimu kulu ou koropa moloringi mele olandopa koropa moloringi. Nalo konopu siku Judia yemboma kou monema liku tapondoko siringi. Ambo-waye koropa te aku sipe mele terimu temanemo Mako 12:41-44.

ⁱ **8:4** “na” akumunge ungu pulu te 1:8 molemo.

⁶ „Masedonia poropinji yembomane aku siku teringimunge pilipulie, eno Korini yembomane „Jidia disiriki yemboma, we kondo kolko liku tapondoringi ulumu pulu polko teringi kinie ‘Taitasini eno kou mone liku maku tonge mele lipa tapondopili.’ nimbu eno moloringine “Pu.” nimbu lipu mundoruntu mele^k ‘Aku siku liku tapondonge ulumu kamu pora nipiili.’ nimbu yu altopo eno molemelena lipu mundumbo tekero. ⁷Enone ‘Teamili.’ nilimele ulume pali paa tondolo munduku olandopa telemele kanumu. Kirasinge ungumu ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilingendo paa olandopa tondolo munduku pilku siye naa kolemele.^l ‘Aku sipu pilipu molemolo mele yemboma piliengi!’ ningu taka liku naa nilimele. Tondolo munduku yemboma ningu silimele. Eno paa awili tepa pilipe kongnjeli pepili Pulu Yemonga ungumu pilku molemele. Konopu talo naa pepa kolo toli ungu te eno kinie naa pepili ‘Pulu Yemonga ungumu paa olandopa pilipu tepo molamili.’ nilimelela. (Nane eno pulu polopo konopu mondorundumunge)^m enone na paa olandopa konopu mondoilemelela. Aku ulume olandopa telemele mele kinié aku siku ‘Yemboma lipu tapondopo kou mone siemili.’ nilimele ulu peanga akumu kepe olandopa teangi.

⁸ Ya eno Korini yembomane “Teangi.” nikiru akumu eno tondolo mundupu mane sipu naa nikiru. ‘Eno Korini yembomane konopu mondoilemele mele akumu paa sike telemelenje manda manjipu piliembo.’ nimbu ‘Yembo marene yembo lupema kondo kolko ‘paa lipu tapondamili.’ nilimele mele piliengi!’ nimbu, nimbu sikiru.ⁿ ⁹Olionga Awili Yesusi Kirasini^o eno we kondo kolopalie terimu mele eno pilimele. Yuni mele awisili kande-kandema noserimu nalo yuni ‘Eno lipu tapondambo.’ nimbelie yu ye koropamo molorumu. ‘Na koropa pumbe kinie eno mele awisili kande-kandema nosinge.’ nimbe enonga nimbe yu ‘koropamo molambo.’ nimbe ye koropamo molorumu.^p

¹⁰ Kou mone liku maku toko singe_j monga nane tengen mele pilkiru mele niembo: ‘Ou poniemonga eno ‘Lipu tapondamili.’ ningu, kou mone mare pulu polko liku maku toringi kanumu kinié kamu liku maku toko pora siengi.’ nikiru. Koleamanga pali yembomane pe ‘Lipu tapondamili.’ niringi nalo eno Korini yembomane kumbi leko ‘Lipu tapondamili.’ ningu, kumbi leko kou mone liku maku toringila. ¹¹Aku kene ou liku tapondongendo konopu siku kumbi leko ‘Lipu tapondamili.’ niringi mele kinié aku siku pilkulie kou mone yu-mele-mele ambolko molemelema

^j 8:5 Romo 12:1. ^k 8:6 Taitasi ou purumu temanemo inie nondopa 8:10, anjokondo 9:2.

^l 8:7 bokumunge alsena anjokondo “8, bilip”. ^m 8:7 Yembo marene iungu palana () sukundu molemomo ‘Molopili.’ nilimele. Marene ‘Naa molopili.’ nilimele. ⁿ 8:8 Namele konopu mondorungimundu nirimunje? Pollo yu ‘konopu mondoilemele mele piliembo.’ nimbe nirimunje? Molo umbune perimu yembomanje? Molo Kirasinje? Naa pilimolo.

^o 8:9 bokumunge alsena anjokondo “6. Bikpela”, “23. Krais”. ^p 8:9 Pillipai 2:6-8.

mimi siku pilku kamu kou mone singema liku maku tangi.¹² Yembo tene ‘Yemboma paa lipu tapondambo.’ nimbelie yuni nosilimo melemanga mele mare konopu sipe lipe yemboma lipe tapondopa silimo kinie yuni silimo melema Pulu Yemone kanopa peanga kanolemo. „Yembo tene ‘Lipu tapondambo.’ nilimo kinie, Pulu Yemone yundu “Nu kou-mone kinie melema naa nosilinoma liku si.” naa nilimo kanumu.⁴

¹³ Nane ‘Yembo mare mindili nolemelema mindili naa nongo, mindili naa nolemelema mindili nangi.’ nimbu naa nikiru. ‘Nane eno pali melema kapola kapola nosengi!’ nimbu nikiru. ¹⁴ Kinié enonga we nosilimele melema molo tolemo yemboma liku tapondonge. Kanu kinie pe walse eno melema molo tomba kinie enone kinié liku tapondoko melema sikimili yembomane mele awisili nosikulie eno liku tapondonge kinie kapola kapola molonge.’ ¹⁵ „Kapola kapola teko molongemonga, ungu te Pulu Yemonga bokune molemo. Akumu isipe:

‘Yemboma langi mena liku maku toringi kinie,
awisili lsingime tondolo olandopa naa noseringi;
kanga teko lsingime molo naa torumu.
Awisili lsingime kepe
kanga teko lsingime kepe, kapola terimu.’
nimbe bokune molemo^s kanumu.

Pollone “Taitasi Kinie Ye Talo Kinie Eno Korini Yembomane ‘Kou Mone Nosilimelema Puku Li-Pengi.’ Nimbu Eno Molemelena Lipu Mundumbo Tekero.” Nirimu Ungu Te
8:16–9:5

¹⁶ Nane ‘Eno kondo kolopo lipu tapondambo.’ nimbu pilio mele Pulu Yemo Taitasinge konopune molorumumunge Taitasini ‘Eno kondo kolopo lipu tapondambo.’ nimbe pilipe molemola, akumunge Pulu Yemo kinie “Ange.” nikiru. ¹⁷ „Taitasi aku sipe pilipe molemomonga nane yundu nimbondo: “Korini yemboma molemelena puku, yemboma liku tapondoko “Kou mone singema kamu liku maku tangi.” puku ni-pou.” nikiru kinie pilipelie konopu sipe ‘Paa aku sipu te-pumbo.’ nikimu. Yuni yuyu konopuni pilipe ‘Paa aku sipu teambo.’ nimbe pilipe molemo akumunge ‘nane aku sipu Pulu Yemo kinie “Ange.” nikiru.

⁴ 8:12 inie anjokondo 9:7. ^r 8:14 Aku ungu Pollone nirimumu yembo marene pilkulie ‘Sumbi sipe nirimu.’ ningu pilimele. Nalo marene pilkulie ‘Yuni ungu iko mele torumu.’ ningu pilimele. Kanu yembomane pilkulie, ‘Korini yemboma Pulu Yemonga ungumu naa pilieringi kinie Judia yembomane eno liku tapondoko Pulu Yemonga ungumu ningu siringi. Pe kinié Korini yembomane Judia yemboma liku tapondoko melema singemonga kapola kapola molonge. Akumundu nirimunje.’ ningu pilimele. Yuni walse aku sipe nirimu mele Romo 15:27 molemo kanani. ^s 8:15 Wendo Oringi 16:18.

¹⁸⁻¹⁹ Olionga angenu te “Taitasi kinie pea tapu toko pangili.” nimbu lipu mundukuru, temane peangamo andopa topa silimomonga aku yemo Kirasinge yembo talapemane pali ‘Yu papu telemo.’ ningu kapi nilimele yemo. Kanu yemo mako topo lipu mundukurumunge ungu pulu te pea pelemola. Kou monema lipulie „Jerusallemendo,^t simolondo membo pumolo kinie Kirasinge yembo talapemane pali kanu yemo mako tokolie “Olio kinie pea tapu toko pang.” niringi. Aku niringi pilipulie yu eno Korini yemboma molemelena “Pu.” nimbu yu lipu mundukuru. Kanu kondo kolopa „lipe tapondoli” kongonomo ‘Yemboma Awilimu kapi ninge kinie yunge imbimu ola molomba.’ nimbu ‘Paa teamili.’ nimbu molemolo. ‘Olione ‘Eno paa lipu tapondamili.’ nimbu molemolo mele kepe kanangi.’ nimbu kanu kou monema membo pumolo. ²⁰‘Enone kou mone awisili liku tapondoko singema olione lipulie „Jerusalleme membo pumolo kinie kou mone siringi” yembomane ‘Olione kou tepo embambo sirimulu.’ ningu, ‘olionga ungu bulkundu nindiku iri naa tangi.’ nimbu „olionga angenu eno kanoko peanga kanoko kapi nilimelemo kinie pea tapu topo andamili.’ nikiru. ²¹‘Ikondo kololi kongonomo temolo kinie Awilimuni ‘Teko kondokomele.’ nimbe kanopili.’ nimbu kanu kou mone singema mimi sipu nokombo tekero. Nalo akumu mindi molo. ‘Yembomane kepe tekemolo mele kanokolie ‘Teko kondokomele.’ ningu kanangila.’ nimbu ‘Kanu angenumu pea teamili.’ nikiru.

²² Olionga angenu te ‘Elo kinie pea tapu toko pang.’ nimbu lipu mundukurula. Kanu yemone wale awisili kongono tondolo mundupe mimi sipe terimu mele kanorundu.^u Kinié kepe ‘Korini yembomane paa sike kou-mone liku tapondoko singe.’ nimbe tondolo mundupe pilipelie “Eno molemelena paa pambo.” nimbe molemo.

²³ Taitasi lipu mundukuru aku yemonga ungu te isipe pelemola: Yuni na kinie pea tapu topo Pulu Yemonga kongonomo andopo tepo enonga kongonoma tendelembolo yemo. Angenu ongeleselonga ungu te pea nikiru: Elo Kirasinge yembo talapemane “Eno Korini yemboma molemelena pale.” ningu liku mundukumili yeselone kongono telembele tenelelemonga Kirasi

^t 8:18-19 Jerusallemenga ungu pulumu inie yakondo Kolomongo awili 8-9 molemo.

^u 8:22 Aku siperje? Molo pep na isipu tolemelanje papu: “kanu yemo kongono temba mele manda manjipu kongonoma sirimulu kinie tondolo mundupe terimu mele kanopolie”, aku sipu mele tolemela papunje. Giriki ungune ungu telumu. Unku pulu laye lupe lupe talo aku sipe mele pelemo. Kolomongo Awili 9, 8selo molemo ungumu ungu telumu. Unku pulu te inie yakondo Kolomongo Awili 8-9 Ungumu molemo.

kapi ningulu yunge imbi liku ola mundundulimbele. ²⁴Aku kene ‘Pollone olio telemolo temolo mele Kirasinge yembo talapema nimbe sipe olio kapi nilimo mele yembo talape lupemane ‘Paa sike aku siku molemele.’ ningu kanangi.’ ningu yemboma konopu mondolemele mele iye yepoko ongema paa kanangi liku ora siengi.

**Pollone Korini Yembomando “Kirasinge Yembo Kolea Judia
Disiriki Molemelema Engeline Paa Kolemele Kene Liku
Tapondoko Mele Mare We Siengi.” Nirimu Ungu Te”**
Kolomongo Awili 9

9 ¹⁻²Eno Korini yembomane tondolo munduku ‘Judia disiriki yemboma’ paa lipu tapondamiliya! ningu molemele mele piliola. Liku tapondongendo teko molemele mele Kirasinge yembo kolea Masedonia poropinji molemele yemboma konopu sipu temane topo sipu eno Korini yemboma kapi nimbulie nirindumuni, kolea Akaya poropinji lemo kolea awili Korini, yembomane ou poniemonga kinie yandopa kepe ‘Lipu tapondopo melema siemili.’ ningu nokoko moloringi mele Masedonia yembomando nimbu sirindu kinie pilkulie ‘Korini yembomane telemele mele manda manjipu teamili.’ ningu eno awisilini melema singe ulume telemelela, akumunge, Pulu Yemonga yembo konopu kake teli kolea Judia disiriki molemelema koleamanga pali Kirasinge yembomane liku tapondoko we singe kou monema liku maku toko molemele mele eno Korini yemboma pilimele monga eno ungu awisili, pepána naa topo simbo kinie mandala. ³⁻⁴Nalo na ombó kinie Masedonia poropinji ye mare pea omulu liemo eno Korini yemboma ne kou mone singema kamu naa liku maku tongi liemo nane kapi nimbu enone telemele mele yemboma temane topo sirindu mele pilipulie paa pipili kolombo. Eno Korini yemboma kepe pipili kolonge.^w Akumunge pilipulie, ‘na eno molongena ombó kinie yemboma kapi nimbu temane topo sirindu mele paa sike aku siku teangi. Yembomane ‘Pollone kolo torumu. Yuni Korini yemboma we kapi nirimu.’ ningu naa piliengi! Kou mone limbo ombóma sike liku maku toko pora siengi. nimbu olionga angenu ye yepoko, kanume eno molemelena lipu mundukuru. ⁵‘Na kinie eno Korini yemboma kinie olio pipili naa kolamili.’ nimbu olionga angenu ye yepoko ndo tondolo mundupulie nimbondo: “Na ou naa

^v 9:6-15 Ungumu Gallesia 6:7-9. ^w 9:3-4 inie yakondo 7:14.

pambo eno kumbi leko puku, Korini yemboma liku tapondoko, singe kou mone liku maku tolemelema kamu liku maku toko nosiku molangi wambo kene eno molemelena liku tapondangi kumbi leko pangi.” nimbu lipu mundukuru. Pe “Simolo.” ningu panjeringi mele kamu liku maku tokolie na nokoko molangi ombó kinie pilkulie konopu pe nipili yemboma liku tapondonge kou mone awisili na toya toko singe. „Kamu naa nosiku nokoko molangi ondu liemo ‘Pollone olio kou takisi tomoloma ombo likimu. Olionga melema oliolio we nosipu kolea Judia disiriki yemboma naa silimelanje papu.’ nengu, konopu keri panjiku singe kinie kapola naa temba. Aku sipu nimbu pilipulie na ou naa wambo olionga ye angenupili pokondo “Eno liku tapondangi paa.” nimbu lipu mundukuru.

**Ponien Langi Umbu Awisili Mundulimolo Kinie Langi Awisili Yando
Lipu Nosilimolola, Akumunge Ungu Pulu Te (Kolomongo awili 8-9
palimunge ungu te.)
9:6-15**

⁶ „Kou mone toya toko siengi.” nimbu, nikirumunge ungu pulumu niembo piliengi! Yembo te langi koltalo umbu tolemomone langi koltalo lipe nolemo; langi awisili umbu tolemo yembomone awisili lipe nolemo.^x ⁷Yembomane yemboma liku tapondoko melema konopu siku sumbi siku silimele akume Pulu Yemone kanopa konopu mondolemo kene^y eno yemboma yu-melemele konopuni pilkulie ‘Kou mone isipu yemboma lipu tapondopo siemili.’ nengu pilkulie siengi. Konopu keri panjiku naa siengi. ‘Naa silimela nalo yembomane “Siee!” nengu tondolo munduku mawa tekemelemonga sikimulu.’ ningulie singe kinie kapola naa latemba. ⁸Pulu Yemone eno mele paa awisili manda simbe nosiku kapola tendenge, alieli konopu pe nimbe ulume kinie, kongono tenge ulume kinie, melema, molo tombama pali manda sipe kapola tendemba kene konopu kimbu naa siku yemboma liku tapondoko melema siengi. ‘Enone liku tapondoli ulu peangama pali kapola tendangi.’ nimbe aku temba. ⁹Aku ulumunge ungu te Pulu Yemonga bokune molemo, akumu isipe:

‘Yembo tene poniemanga langi awisili
umbu tolemo mele yembo peanga tene,
yembo koropama lipe tapondopa
mele awisili andopa moke tepa silimo;
pe aku sipe kondo kolopa

^x 9:6 UNGU KANGA TONDOLOMA 22:9, 11:24-25. ^y 9:7 WENDO ORINGI 25:2, UNGU MANEMA 15:10, LLUKU 6:38, ROMO 12:8.

tepa kondolemo ulu peangama^z
 aliei pepa mindi pumbe,
 „Pulu Yemo pilipe molomba.”^a

nilimo kanumu.

¹⁰ ‘Langi umbu tolemo yemone langi umbu topili.’ nimbe umbume silimo „Pulu Ye” mo, yuni we yemboma ‘langi lupe lupema nangi.’ nimbe silimo Pulu Yemola, yuni ‘Enone yemboma liku tapondangi.’ nimbe mele paa awisili simbe. Enone kondo kolopa tepa kondoli ulu peangama tengie kinie ‘Olandopa olandopa teangi.’ nimbe lipe tapondopa melema simbe. Yembo langi umbu tolemo kinie langi awisili tolemo mele eno kinie aku sipe wendo ombá.^b ¹¹ ‘Alieli, yemboma melema molo tomba kinie enone kanu yemboma liku tapondoko mele awisili toya toko siengi.’ nimbe „Pulu Yemone” eno mele awisili simbe kinie enone enonga angenali mele awisili manda singe. Kanu kinie olione „Kirasinge Judia disiriki yemboma” lipu tapondopo, eno „Korini yembomane” mele awisili toya toko singema lipu membo pupu simolo kinie aku siku angenali liku tapondongemonga angenalini Pulu Yemo kinie “Ange.” ninge.

¹² Enone aku siku Pulu Yemonga yemboma liku tapondoko melema singe ulumu tengemonga ulu talo wendo ombá. Aku tengie kinie yembo mele molo tolemoma molo naa topa kapola temba. Nalo aku mindi molo. Aku tengemonga yembo awisilini „Pulu Yemo kinie” “Ange.” ningu yu kapi ningela. ¹³ Eno „Korini yembomane” „Judia disiriki” yemboma „aku siku” liku tapondoko melema singemonga kanokolie „we” yembomane eno sike Kirasinge yemboma molko, yunge temane peangamo sike pilku likulie yunge ungume pilku liku tengie panjiku tengie mele kepe, enonga melemanga awisili Judia yemboma kinie yembo lupe lupema pali kinie toya toko liku tapondoko moke teko singe mele kepe, mona lemba kanokolie Pulu Yemo kapi ningi imbi liku ola mundundunge. ¹⁴ Akumu kanokolie ningemone, Pulu Yemone eno „Korini yemboma” we kondo kolemo mele akumu paa olandopa we kondo kolemo mele kanokolie Pulu Yemo kinie ungu ninge kinie eno paa konopu mondoko Pulu Yemo enonga mawa tendenje. ¹⁵ Pulu Yemone mele paa peanga olandopa we sirimu akumu^c olione yemboma nimbu simolondo perelemolo akumu Pulu Yemo kinie paa awili tepo “Ange.” nikimulu.

^z 9:9 kinie 9:10 selonga ulu akume Giriki ungune “ulu sumbi nilime” nilimo nalo ya ungu pulumu torumulu molemo. Pisini ungune 9:9 Giriki ungu mele manda manjipe molopa, 9:10 ungu pulumu molemo, nalo talo pea telu sipemo. ^a 9:9 Konana 112:9.

^b 9:10 Asiya 55:10, Osia 10:12. ^c 9:15 akumu nambolka melenje? Pulu Yemone yunge Malo olia sirimu akumunje? Molo olia lipe tapondopa, mindili nolemela aulkena wendo lipe ‘Alieli molko kondoko mindi punge aulkena pang.’ nirimu ulu akumunje? Molo peaselonje? Jono 3:16 paa kana. We melemando naa nirimu.

**Korini Yembomanga Ye Marene Pollonga Ungu Bulkundu
Ninderangi Kinie We Korini Yembomane Pilkulie ‘Sike.’
Konopu Lieringi Kulu Pollone Yu Molopa Nirimu Mele
‘Sumbi Siku Piliengi!’ Nimbe, Nimbe Sirimu Ungumu**

Kolomongo Awili 10-13

**Ye Marene ‘Pollone Tepa Kenjilimo.’ Niringimunge Pilipelie Pollo Yu
Terimu Mele Pep Torumu Ungu Te**
Kolomongo Awili 10

10 ¹Kinié nane ungu te ‘Paa piliengi!’ nimbu, nimbu sikiru. Nimbu simbondo Kirasi yu kara naa pupe andiki tepa taka lipe molopa yunge imbi ‘ola naa molopili.’ nimbe molorumu mele^d na aku sipu nimbu molopolie, ‘eno nimbu simbo ungumu paa mimi siku piliengi!’ nimbu, nimbu sikiru. Ye marene nanga ungu bulkundu nindikulie ningendo: “Pollo yu eno [Korini yemboma] kinie pea molemele kinie pipili kolopa eno ungume sumbi sipe mane naa silimo, nalo eno kinie naa molopa kolea tengah lupe molopalie, pipili naa kolopa ungume tondolo mundupe nimbe silimo.” nilimele.^e ²Aku siku nilimele mele pilipulie, ‘Aku siku naa ningu konopu alowa teangi.’ nimbu, eno tondolo mundupu mawa tekero. Molo konopu alowa naa tengi liemo “Pollo tengah lupe molopalie mindi olio ungume pipili naa kolopa tondolo mundupe nilimo.” nilimele mele, eno molemelena ombo eno kinie molopolie ungu mare pipili naa kolopo paa tondolo mundupu eno mane simbo. Enone “Pollo tepa molemo ulume mana ulume mindi telemo. Kirasini kanopa peanga kanolemo ulume naa telemo.” nilimele mele aku siku ningu molangi ondu liemo na paa sike pipili naa kolopo eno tondolo mundupu mane simbo [kene ‘Aku siku naa ningu, konopu alowa teangi.’ nimbu, eno mawa tekero.]^f ³Na sike ma koleana [we yemboma pea] molio nalo [Kirasinge opa tembondo] mana yembomane konopuni pilkulie opa telemele mele lupe, na aku sipu konopuni pilipulie opa naa telio. ⁴Na opa tembondo ma koleana yembomanga opa telemele melema lipulie opa naa telio.^g Pulu Yemonga opa teli mele enge nilime lipu ambolopo, akumene opa puluemanga opa pala tondoloma topo bulsulio. ⁵Kolo toko kerepale nilimele ungume topo manie mundupu, Pulu Yemonga ungume pilinge aulkemo pipi silimo ungu kara pulime tepo kenjipu, yembomanga konopu lemele ungume ‘Opa puluema.’ nimbu, ka sipu, ‘Yemboma enonga konopumene Kirasinge ungume mindi piliengi!’ nilio. ⁶[Eno Korini yemboma kepe,] ‘Eno wemane [konopu alowa teko] nane “Teaa.” nikiru ungumu pilku liku teko molonge

^d 10:1 inie yakondo 8:9, Pillipai 2:1-8. ^e 10:1 inie anjokondo 10:10. ^f 10:1-2 inie anjokondo 13:10. ^g 10:4 Epesasi 6:10-18.

kinie kanopolie nanga ungume ‘naa pilimolo.’ ningu liku su singe yemboma ombo mindili nangi simbo.’ nimbu nokopo molio.

⁷Yembomane ulu telemelema kanongendo mimi siku kanangi. Ne ye tene ‘Na Kirasinge yemo molio.’ konopu liemu liemo ‘Na Kirasinge yemo molio mele Pollo kepe aku sipe mele Kirasinge yemo molemola.’ konopu liepili. ‘Yu yuyu mindi Kirasinge yemo molio.’ konopu naa liepili.⁸Nane kongono teliomonga Awilimuni ‘Teani.’ nimbe na namba sirimu akumu Awilimuni ‘Eno konopu tondolo pupili molangi liku tapondani.’ nimbe na mako topa nambamo sirimu. ““Eno molko kenjengi!” nieni.” nimbe na mako topa nambamo naa sirimu. Aku sipe terimumunge nanga imbibmu wallop-kolte lipu ola mundupu kapi nilio nalo aku teliomonga na pipili naa kolombo. ⁹“Awilimuni ““Eno molko kenjengi!” nieni.” nimbe na nambamo naa sirimu.” nikiru, akumu pilkulie, ‘Nane pepá topo eno silio akume “Olio pipili kolopo mini-wale mundemili.’ nimbe pepá topa sikimu.’ ningu naa piliengi’ nimbuaku sипу nikiru. ¹⁰Sike ye marene ningendo: “Pollone pepá topa sipelie olio iri topa ungu tondolo mare nilimo nalo olio molemolona olemo kinie kanopolie ‘Yu we ye te. Imbi naa mololi ye te.^h Ye marene ungu mane sumbi siku silimele mele yu aku sipe ungu mane naa silimo.’ nimbu kanolemolo.” nilimele. ¹¹Aku siku nilimele yema eno i siku piliengi: ‘Na eno kinie telune naa molopo, kolea tengat lupe molopolie nane pepá topo pipili naa kolopo tondolo mundupu mane silio mele kinie, eno molemelena ombolie mane simbo mele kinie, paa telu sipemo. ‘Ya pepá topo paa tondolo mundupu mane sikiru mele ombolie mane simbo.’ ningu piliengi!

¹²Ye marene ‘Olio ye peangama.’ ningu enono imbi liku ola munduku kapi nilimele mele naaku sипу tembo kinie paa kapola naa temba. Kanu yemane eno enono konopuni pilkulie ‘Olio isipu isipu temolo kinie ye peangama molomolo.’ ningu pilkulie aku siku telemele. Eno enono telemele mele kanoko konopuni pilku apurukulie ‘Olio ye peanga olandopama.’ ningu pilimele. Aku telemele yema pilipe kongnjeli naa peli yemane lawa tekotelemele_{monga} na eno enono kapi nilimele mele na nanuaku sипу kapi nilkenje paa kapola naa telka.¹³Nalo na nanu nanga imbi walulipu ola mundupu kapi naanimbo. ‘Na nanu imbi lipu ola mundupu kapi niembo.’ nimbu Pulu Yemone na mako topa ‘Kongono teani.’ nimbe sirimu mele mindi pilipulie na nanu imbi lipu ola mundupu kapi nimbo. Pulu Yemone na ‘kongono teani.’ nimbe sirimu kongonomo kinie eno Korini, yemboma-kinie kongono telio akumu kepe kongono telumu. ¹⁴Pulu Yemone ‘Na kongono teani.’ nimbe namba sirimuaku nambamone eno Korini yemboma, pali kepe nokolemo akumunge nane eno moloringine kumbi lepo ombo Kirasinge temane peangamo topo sirindukinie Pulu Yemone

^h 10:10 akumunge ungu te inie yakondo 10:1 molemo.

na kongono “Tei.” nimbe sirimumu mundupu siye kolopo kongono te lupe lawa tepo naa terindu „akumunge na nanu imbi papu lipu ola mundulio.“ Eno moloringine ombo temane peangamo naa topo silkenje aku sипу Pulu Yemone na kongono sirimu te mundupu siye kolkanje na nanu imbi lipu ola mundulio mele paa kapola naa telka. „Aku telkanje lawa telka nalo na lawa naa telio. Andi ye mare molemele akumene mindi lawa telemele.“ⁱ

¹⁵ Na nanu kapi nimbu imbi lipu ola mundulio akumu Pulu Yemone na kongono “Tei.” nimbe sirimu kongonomo teliomonga mindi aku telio. Yembo marene kongono telemelomaga nanga imbi lipu ola naa mundulio. Nane ‘Wendo ombá kinie papu.’ konopu lekero mele isipe: ‘Eno ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilimele mele^j olandopa pumbe kinie nane eno mane sипу kongono telio ulume tondolo pupe awili tepa pepili.’ konopu lekero. ‘Nalo aku sипу eno-kinie kongono tembo kinie Pulu Yemone na kongono sirimumu mundupu siye kolopo kongono te lupe naa teambo.’ konopu lekero. ¹⁶ Kanu kinie kongono eno-kinie teliommo tondolo pupe awili tepa pemba kinie na eno molemele kolea anjokondo temane peangamo manda pupu topo simbo, kanu kinie ye marene andoko ungumu ningu siringi koleana naa pupulie nimbomone, kanu yemane kongono ou telemelomaga nane nanga imbi lipu ola naa mundumbo.^k

¹⁷ Nalo „Pulu Yemonga bokune ungu te molemo mele pilipu temolo kinie papu. Akumu isipe:„

‘Yembo tene ‘Yembo tengā imbi ola molopili.’

nimu liemo ‘Awilimunge imbimu mindi

ola molopili.’ nimbe lipe ola mundundopili.”^k

„nimbe bokune molemo.“ ¹⁸ Yembo tene kongono telemo mele kanopa apurupe yu yunge imbimu lipe ola mundumbe yembomo Pulu Yemone kanopalie ‘Ikongonomo papu temu. Yu yembo peangamo.’ nimbe kapi naa nilimo, molo; Awilimuni yembo te molopa kongono telemo mele kanopa apurupelie yundu ‘Yembo peangamo.’ nimbe kapi nilimo yembomo mindi sike imbi ola molemo.

**Pollone Kongono Terimu Mele Kinie, Ye Marene Kolo Toko “Kirasini
Lipe Mundorumu-ne Kongono Tekemolo.” Niringi Yemane Teringi Mele
Kinie “Telu Sipe Molo.” Nirimu Mele Ungu Te
11:1-15**

11 ¹Na ungu te nimbu kenjimbo kinie siye kolonge kinie papu. Ungu te nimbu kenjimbo tekero akumu nimbu kenjembo kene siye

ⁱ 10:15 bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”. ^j 10:15-16 Pollo pulu polopa Korini pupe kongono terimu nalo pe ye marene ongolie Pollo yunge imbimu toko manie munduk, ‘Olionga imbimu olandopa molopili. Korini yembomane olionga ungumu mindi pilengi!‘ niringimunge Pollone aku sipe nirimu. ^k 10:17 Jeremaya 9:24.

kolangi.^l ²[Nane aku sipu mawa tekeromonga pulumu isipe:] Pulu Yemone yemboma mako topa ‘Yu mindi liku awi siku pilku molko, ye lupe tengā ungume naa pilku lombili paa naa pangī. Ye te lupe lombili punge kinie paa kanopo keri kanopo konopu keri panjimbo.’ nimbe molemo mele na aku sipu pilipu molio. [Korini yemboma,] nane “Eno Kirasinge ambomo mindi molangi.” nimbu simbo.’ nimbu, nimbu panjerindu. ‘Ambo wenepo te ye te kinie naa pepalie ye pulimo mele eno aku siku ye te kinie naa peko ambo wenepo mele molkolie Kirasi kinie pangī.’ nimbu ‘yu simbo.’ nimbu pilipu molorundu mele molio.^m ³[Kirasi kinie mindi pangī.] nimbu molio, nalo nane pilkiru, ‘Wambiye kolo toli ulume pali pilimomone ou ambo Ipu kiyengo nimbe kolo topa kondi topa lipe lou sirimu kinie pilipe lipe lombili pupe lou lierimu mele eno aku siku ye marene kondi toko liku lou singe kinie enonga ungumu pilkulie ningemone, ‘Olio Kirasinge yembo kake telime mindi.’ ningu yu tondolo munduku pilku yunge ungumu mindi pilku liku teko moloringi mele munduku siye kolko konopu alowa tekolie, ye lupemane kondi tongema lombili puku lou lengenje.’ nimbu mini-wale mundupu molio. ⁴Ye tene lupe eno molemelena om̄ba, nane Yesusinge temanemo topo silio mele naa topa silimo, yuni ‘Yesusinge temanemo topo sikiru.’ nimbelie ye tengā lupe temanemo topa silimo kinie eno we pilku liku molemele. Molo ‘Mini.’ nilimele akumu te lupe, eno ou Mini Kake Telimu lsingi akumu molo, te lupe, akumu enonga konopune pupe pelemo kinie ‘We pepili.’ ningu kamu limele. Molo ye marene kolo toko “Temane peangamo topo sikimulu.” nilimele kinie nane temane peanga sikemo eno topo sirindu temanemo munduku siye kolko kanu yemane toko silimele temanemo mindi ‘Temane peangamo.’ ningu, tako liku pilku limeleⁿ kene ungu te nimbu kenjimbo kinie we niembo siye kolangi.^o

⁵Nane pilkiru, ‘Kanu yema eno ‘Sike Kirasini “Nanga kongonomo tende-paa.” nimbe lipe mundorumu yema molemolo.’ nilimele kanu yemando ‘Olionga ungu mane sili ye awilime.’ nilimele, kanu yemanga na maniendopa naa molio.’ konopu lekero.^p ⁶Sike na ungu manema mimi sipu simbo mele sukuli te naa terindumunge [Kirasinge ungumu] mane sipu kenjilionje^q nalo na [Kirasinge] ungume paa mimi sipu pilio. Eno mane silio kinie ungume mimi sipu pilio mele alieli eno lipu ora silio.

“Pulu Yemonga temane peangamo eno topo simbondo ‘Nanga imbi manie molopili.’ nimbu “Aku tekero kongonomonga mele kalangi.” naa

¹ 11:1 nirimumunge inie anjokondo 11:16-33 kamu nirimu. ^m 11:2 Pulu Yemonga ambomo molemolo mele ungu te Osia 2:19-20, Aisaya 62:4-5, Isikiele kolomongo awili 16; Romo 7:4 kananila. ⁿ 11:4 nirimu mele inie anjokondo 11:19-20 kamu nirimu.

^o 11:4 pora nimbendo molemo ungumu inie 11:2,1 mele. ^p 11:5 inie anjokondo 12:11; bokumunge alsena anjokondo “1. aposel”. ^q 11:6 Kirasinge kongono tendeli ye mare pilipe konginjelimu naa perimumunge ungu te Lipe Mundorumu Yema 4:13 molopa, Pollo yu pilipe konginjeli naa peli ye mele molorumumunge ungu mare Ou Korini 1:17.

nirindu. ‘Nanga imbi lipu ola naa mundembo. Enonga imbi lipu ola mundundembo.’ nimbu aku terindu. Nane aku sipu terindu ulu akumu ulu pulu keri te terindu molo ungu mane te pulue torunduye? ⁸ Eno lipu tapondopo Kirasinge kongono tendepo molorundu kinie Kirasinge yembo talape’ marene kou mone liku tapondoko siringi akumu ‘Kirasinge yembo talapemanga kou mone wa lipu eno Korini yemboma lipu tapondorundu none tekemo.’ nilke. ⁹ Na eno kinie molopo kongono terindu kinie na melte molo torumu kinie nanga angenupili kolea Masedonia poropinji molko oringi kanumene mindi na liku tapondoko mele molo torumume pali mengo ongo na siringimunge^s eno Korini yembomando “Na liku tapondoko melema sie.” nimbu eno umbune te naa sirindu. ‘Na enondo “Liku tapondaa.” nimbu umbune te paa naa simbo.’ nimbu pilierindu mele kinié kepe aku sipu pilipulie ‘Eno na liku tapondangi.’ nimbu umbune te pe pe kepe paa naa simbo.

¹⁰ Na aku sipu “Sike telio mele tembo.” nimbu tondolo mundupu nimbu panjikiru mele paa mi lepo Kirasinge ungu sikemo na-kinie pelemomonga paa sike nikiru. ‘Nane eno Korini yemboma molemele_t kolea Akaya poropinji koleamanga pali andopo temane peangamo topo simbo kinie “Kou monene topo toko liee.” naa nimbo.’ nikiru akumu paa sike nikiru. Aku sipu na nanu kapi nikiru mele manie naa pumbe. ¹¹ Enonga kou mone naa limbo.’ nikiru akumu nambemune nikiruye? Nane eno konopu naa mondoliomonga aku sipu nikiruye? Paa molo! Na eno paa konopu mondolio mele Pulu Yemone pilimo. ¹² “Mele kalaa.” paa naa nimbo akumunge pulumu isipe: Ye mare enonga imbi liku ola munduku ‘Yembomane olionga ungume pilkulie ‘Olione kongono telemolo mele kinie Pollone kongono telemolo mele kinie telu sipe. Yu kinie olio kinie pea Kirasini lipe mundorumu yema molopo, kongono telemolomonga mele kalolimu limolo.’ ningu kanangi.’ ningu telemele mele ‘Paa naa teangi. Yembomane kanu yemanga ungu kolo tolime paa naa piliengi!’ nimbulie ‘Aku siku ningu pilinge aulkemo pipi siembo.’ nimbu kanu yemane ‘Kongono tekemolomonga mele kalaa.’ nilimele mele nane paa naa tepo, na yemboma lipu tapondopo Kirasinge kongono tendeliomonga_u mele kalolimu naa lio mele pe kepe paa naa limbo.

¹³ Aku siku telemele yemane ‘Yembomane ‘Olio Kirasini lipe mundorumu yema molemolo.’ ningu kanangi.’ ningu kolo toko andoko Kirasini lipe mundorumu yemane kongono telemele mele eno aku siku manda manjiku andoko kongono teko molemele. ¹⁴ Aku telemele mele kanokolie konopu kimbu siku naa molangi. Kurumenga nomi Setenene^t kepe yemboma kondi tombando yu sike molemo mele alowa tepa ‘Mulu

^r 11:8 bokumunge alsena anjokondo “43. sios”. ^s 11:9 Pillipai 4:15. ^t 11:14 bokumunge alsena anjokondo “42. Seten”.

koleana angello te pa teline molemo mele molambo.' nimbe aku sipe manda manjipe telemo kanumu.^u ¹⁵ Setenene aku sipe telemo liemo, yuni telemo mele yunge kongono tendeli kendemande yema 'Yembomane olio kanokolie 'Ye sumbi nilimunge kongono tendeli kendemande yema molemolo.' ningu kanangi.' ningu aku siku manda manjiku kolo toko tengie kinie kanokolie konopu awisili kimbu naa siengi. Pe enonga aku telemelomonga mele kalolimu lingemo papu linge.

Pollo Kirasini "Kongono Tende-pou." Nimbe Lipe Mundorumu Kongonomo Tendembando Mindili Norumu Mele Ungu Te" (11:1 pulu polko kanani.)
11:16-33

¹⁶ Nane ou nindu mele altopo nikiru. 'Nane nimbu kenjimbo kinie, nimbu kenjembo siye kolangi.' nindu kanumu.^w 'Aku sipu ya kamu nimbo kinie, 'Pollo yu ungu aroma topa nimbe kekelepa tokomo.' ningu naa piliengi! Molo nane nanga imbi nanu lipu ola mundupu nimbu kenjimbo kinie 'Pollo yu kekelepa tokomo.' sike ningu piliengi liemo, kapola, ¹⁷ andi kapi ningu enono imbi liku ola mundulimele yemanga ungume taka liku pilku liku molko 'Kekelepa tokomele.' naa nilimele mele^x nanga ungumeaku siku taka liku pilku molko 'Kekelepa tokomo.' naa laniengi. ¹⁷ Nane 'Na ye awili peangamo.' nimbu aku sipu nimbu kenjimbo kinie Awilimunge kongono tendeli yembo tene nilke mele naa nimbo. Kekelepa toli ye tene nilke mele na nanu imbi lipu ola mundupu nimbu kenjimbo. ¹⁸ Ma koleana yembomane enonga imbime liku ola mundulimele mele ye awisilini aku siku telemelomonga na aku sipu nanga imbimu nanu lipu ola mundupu kapi nimbo. ¹⁹ Eno 'kekelepo naa topo pilipu konginjeli peli yemboma molemolo.' ²⁰ konopu lemele nalo, kekelepa tolemele yema 'kekelepa we tangi.' ningu siye kolko taka liku pilku molemole.^y ²⁰ Ye marene eno ka mele siku mindili siku nokolemele, molo enonga kongono "tendaa." nilimele, molo eno ningu pangu siku enonga melema we limele, molo eno liku lou siku kolo tolemele, molo 'Olio ye peanga awilime molemolo. Eno yembo kerime molemole.' nilimele, molo 'Olionga ungume paa piliengi! Olio paa lombili wang.' ningu tondolo munduku kara puku, eno larauwe tolemele kinie kepe,^z eno Korini yembomane, aku siku telemelomonga yema pali 'Aku siku teangi.' ningu siye

^u 11:14 Wale mare lopa-posi llayono mele manda manjilimola (Ou Pita 5:8).

^v 11:16-33 Ungumu aku mele ungu ponjili mare inie yakondo 4:8-9, 6:4-5, 7:5, Ou-Korini 4:9-13. ^w 11:16 ungu akumu inie yakondo 11:1 mele ya kamu nimbe terimu. Pe 11:21-33 paa sike kamu nirimu. ^x 11:16 inie anjokondo 11:18-19. Giriki ungune "nala" molo "na kepe" nimbe molemomonga ungu pulumu ya molemo.

^y 11:19-20 kumbi lepa molemo mele te inie 11:4. ^z 11:20 Yembo marene pilkulie ' "ungu taka tondolemele" nimbendo ya ungu iko topalie "larauwe tolemele" nirimunje.' ningu pilimеле. Sikenje, molo Mateyu 26:67, Lipe Mundorumu Yema 23:2, Ou Timoti 3:3, Taitasi 1:7 kinie ye marene toringi melenje?

kolko 'Ye peangama. Papu telemele.' ningu enonga ungume taku liku pilku molemele.^a Kanu yema, enone telemele mele na eno „Korini yemboma,“ kinie molorundu kinie aku sipu telka nalo na enge naa perimu-ne 'Aku sipu teambo.' naa nirindu akumu lawa terindu mele kinié aku sipu tepo kenjerindu mele paa pipili kolopo nimbu para sikiru.^a

Nalo ye tene yu molemo mele kinie yu-kinie ulume wendo olemo mele kinie pipili naa kolopa tondolo mundupe nimbe para silimo liemo na kepe molio mele kepe na-kinie ulu wendo olemoma kepe pipili naa kolopo tondolo mundupu sumbi sipu nimbu simbola. Kinié ya nikiru ungumu kekelepo úngu langopo nikiru.^b „Ye marene enono kapi ningu, teko molemele mele yemboma ningu silimele mele nane eno-kinie kere-kuru lipu na nanu kapi nimbu tepo molio mele nimbu siembo.“

²² Andi ye kanume Ipuru yemaye? Na Ipuru yemola.

Kanu yema Isirele yemaye? Na Isirele yemola.^c

Kanu yema „pulu pulu anda-kolepa, Eporayamone kalopa lsimu yemaye? Na Eporayamone kalopa lsimu yemola.

²³ Kanu yema Kirasinge kongono tendeli kendemande yemaye?

Eno Kirasinge kongonomo tendelemele maniendopa mele; na Kirasinge kongonomo paa olandopa tendeli yemo molio.^d

(Ya „na nanu imbi lipu ola mundupu kapi nimbu, nikiru mele na konopu naa peli ye te kekelepo topo nikiru.)

Na Kirasinge kongonomo mindili sipu olandopa terindula.

Na wale olandopa ka ulkena perindu.^e

Na wale paa awisili kopene toringi mindili norundu mele kanu yema topo manie mundulio.

Wale awisili na nondopo kolorundu.

²⁴ Juda ye nokolimene na „walse walse ningu ka siku na ‘Olandopa llo tepili.’ ningulie,

ka pulsene wane paono tene nani ningu toringi, aku walema lipe tere lepa kise pakera.^f

²⁵ Wale yepoko „Romo yemane“ na kopene toringi;

walse „Juda yembomane“ na kouni toringi;^g

wale yepoko na sipine andorundu kinie topa bulsupe kamu keri lierimu; walse sipi te aku terimu kinie

^a 11:21 Pollone yemboma iri tombando ungu iko mele topalie aku sipe nirimu.

^b 11:21 Pollone ya yuyu kapi nirimu mele ungumunge pulumu inie 11:18. ^c 11:22 Pillipai 3:5. ^d 11:23 Ou Korini 15:10. ^e 11:23 Lipe Mundoramu Yema 16:23. ^f 11:24 Aku

teringimunge ungu pulumu Unku Manema 25:1-3 molemo. 'Yembo tene paa kamu tepe kenjimbe kinie pilkulie mane singendo kanu yembomo ka pulse tu paono tangi.' nirangi nalo ungu manemone tupiona (40) mako torumu mele 'olandopa tongi liemo ka pulse tonge yema eno kelko pundu toko ka pulsene tangi.' nirimu kulu pilkulie te munduku siye kolko wanepaono tenenani (39) mindi toringi. ^g 11:25 Lipe Mundoramu Yema 14:19.

na nomu kusana sukundu
 ipulueli tangoli wale talo perindu;^h
²⁶ulke tengā wale awisili naa pepo,
 kolea lupe lupemanga awisili pelipu mindi andoruntu;
 andoruntu kinie wale marenga pondeanga
 na nona purundula;
 wale marenga wa noli yemane na toko
 melema wa linge teringila;
 wale marenga nanga *Juda* yembomane na tonge teringi;
 wale marenga *Juda* yembo talapena ulsukundu yembomane na tonge
 teringila;
 wale marenga taonomanga na tonge teringi;
 wale marenga na kolea ku lieline andoruntu kinie
 na pondeanga koleane nombá terimu;
 wale marenga nomu-kusana na no wangorundula;
 wale marenga ye marene kolo toko ‘Olio Kirasinge yema molemolo.’
 ningulie nanga kongonoma pipi sindinge teringila.
²⁷Mindili sипу umbunema pepili kongonoma andopo tepo,
 kongono terindumunge wale awisili uru naa pepo,
 wale awisili engele tepa no waka lepa tepili molopo,
 wale awisili langi naa nombo we pepo,
 wale awisili ali terimu kinie wale pakoli pakombo te
 naa lierimu kulu alini paa kolorundu.

²⁸Akumu mindi molo. Umbune mare pea na-kinie wendo olemo. Alieli
 nane Kirasinge yembo talapema nokombondo konopu paa awisili lipu
 munduliomonga na konopune umbune awisili pepili molio. ²⁹[Kirasinge]
 yembo te yu enge nimbe molemo mele pora nilimo kinie na kepe *yu-kinie*
 kondo koliomonga konopu tondolo pupili naa molio. Meltene *[Kirasinge]*
 yembo te kondi tolemo kinie yuni tondolo mundupe pilimo mele mundupe
 siye kolopa tepa kenjilimo kinie na paa kamelena mindili telemo.

³⁰Na nanu imbi lipu ola naa mundumbo kinie enone nanga ungumu
 naa pilku linge liemo, kapola, nanga imbimu kapi nimbu lipu ola
 mundembo! Nalo ‘Nanga imbimu kapi nimbu lipu ola mundembo!’
 nimbulie mele marene na topa manie mundulimo kinie na enge te naa
 pelemo mele lipe ora silimo kanu melemanga nanga imbimu lipu ola
 mundumbo.ⁱ ‘Na enge paa pelemo. Na imbi paa molopa, pilipe konginjeli
 paa pelemo.’ nimbu pilipulie nanu kapi naa nimbo.^j ³¹Awili Yesusinge
 Lapa Pulu Yemo, yunge imbi alieli lipu ola mundundumolo kinie paa
 papu, yuni ungu ya nikirume ‘Kolo tokomo.’ manda naa nimbé.^j ³²Kolea

^h 11:25 Lipe Mundorumu Yema 27. ⁱ 11:30 ungu pulu mele te inie anjokondo 12:9.
^j 11:31 inie yakondo 1:23.

awili Damasikasi „na purundu kinie, ye nomi kingi Aretasinge kolea nokondorumu ye awilimuni ‘Ami yemane na ka siengi. Damasikasi pala kerepulune nokoko angiliengi.’ nirimu-ne nokoko angilieringi.³³ Nalo „pala kerepulune nokoko angilieringimunge, nanga angenupili marenne na wale basiketena lakilkulie palana ka moko toko liku ulsu mundoringi.^k Aku teringimunge kanu ye awilimuni na ka simbe terimumu ‘Ka naa sipili.’ nimbu talopa lepo purundu.

Pollo Uru Kumbu Tepa Kanopalie Ungu Tondolo Mare Awisili

Pilierimu Kinie

12:1-6

12 ¹Nane nanu kapi nimbu nanga imbimu nanu lipu ola mundukuru mele^l paa lipu ola mundumbola. Aku naa tembo kinie teko kenjilimele nimbu simbo nikiru mele naa pilinge. Aku tembo kinie sike tepo kenjimbo, na nanu imbi lipu ola mundupu kapi nimbo ulumuni sike eno kinie na kinie olio naa lipe tapondomba nalo „nanga imbimu lipu ola mundupu nanu kapi nimbu ungu te pea niembo.” Awilimuni uru kumbu mele sipe ungu lopi tepe perimu ungu mare na nimbe sirimumenga ungu mare „na nanu kapi nimbu” niembo. ²Kirasinge ye te kanopo imbi silio, kanu yemo^m ponie tene-po omba pupili ou Awilimuni yu lipe sinjipe memba mulu kolea awi-suku-singi mulu kolea tengah sukundu memba purumu.ⁿ Aku yemo kalu pali meli purumu molo minimu mindi meli purumunje, na naa pilio. Pulu Yemone mindi yuyu pilimo. ³⁻⁴Kanu yemo, Pulu Yemone mulu kolea paa peangana lipe sinjipe meli purumu mele na pilkiru, „nalo” akumu kalu pali memba purumu molo minimu mindinje, na naa pilkiru. Pulu Yemone pilimo. Kanu yemone ungu mare pilierimu kanu ungume ‘Yemboma piliengi!’ ningulie, yembomane ningendo perelemela. ‘Yembomane naa ningu siengi.’ ningu mi tolemele ungume pilierimu. ⁵Ye te aku sipe ulu te terimu „nikiru” yemonga imbimu lipu ola mundundupu kapi nindimbo nalo nanga imbimu lipu ola mundupu kapi naa nimbo. ‘Nanga imbimu lipu ola mundembo.’ nimbulie na tondolo te naa pelemo mele kinie umbune na kinie wendo olemo mele kinie mindi nimbu sipu imbi lipu ola mundumbo.^o ⁶Molo nane sike nanu kapi nimbu nanga imbi lipu ola mundulkenje, sike ungume mindi nilkemonga na kekelepa toli ye te naa molka. Nalo „Pulu Yemone urukumbuni lipe ora sirimu, na melema kanorundumunge” nanu kapi

^k 11:32-33 Lipe Mundorumu Yema 9:19-25. ^l 12:1 inie yakondo 11:16-33.

^m 12:2 Nawenje? ‘Pollo yuyu.’ ningu pilimele; inie nondopa 12:7 nilimo. ⁿ 12:2 Juda yembomane pilkulie ‘Mulu kolea yepoko pakera lemo.’ ningu pilieringi. Olio “mulú” nilimolo akumu “Mulu kolea te.” nirangi. Pollone kanu yemo “Mulu kolea yepoko sipemonga purumu.” nirimu. ^o 12:5 inie yakondo 11:30.

nimbu nanga imbi lipu ola mundulkenje kapola naa latelka kene nanga imbimu lipu ola naa mundumbo. „Na-kinie aku sipe ulume wendo orumu mele mindi, yembomane pilkulie nanga imbi liku ola mundunduku na liku awi silimelanje kapola naa telka. Na we tepo molopo ungu nimbu silioma mindi pilkulie na molio mele sumbi siku pilinge kinie papu. „Andi yemane enonga imbi kapi ningu liku ola mundulimele mele paa naa tembo.“^p

Meltene Yunge Kagine Torumu Temanemo (11:16 pulu polko kanani.)
12:7-10

⁷Pulu Yemone na mulu koleana memba pupe na mele paa peangama lipe ora sirimu kanorundumunge „na paa kara pulke nalo Pulu Yemone. Na ‘kara naa pupili.’ nimbe nanga kangikundu mindili nombo molombo melte sirimu.^q Aku mélemo „kurumenga nomi, Setenenga“ kendemande tene ‘Na mindili nopili.’ nimbe alieli mindili silimo. „Pulu Yemone, “Na nanu ye awilimu molio.’ konopu naa leambo.’ nimbeline na-kinie ‘aku sipe umbune wendo opili.’ nirimu. ⁸‘Awilimuni na lipe tapondopa umbune kanumu wendo lindepili.’ nimbu wale yepoko yu tondolo mundupu mawa terindu ⁹„nalo yuni „umbunemo wendo naa lipelie,“ nando nimbendo: “Yembo te tondolo naapelemo kinie nanga tondolomone yu enge paa olandopa pelemomonga nane nu we kondo kolio ulumuni nu manda moloni.” nirimu. „Yuni aku sipe nirimu, munge na tondolo naa peli yemo moliomonga na nanga imbi lipu ola mundumbondo konopu silio.^s „Tondolo naa pepili moliomonga Kirasinge tondolomo na-kinie pepa na nokolemo-na pilipulie aku sipu telio.“

¹⁰Na Kirasinge kongono tendeliomonga
kuru tolemo molo kangi pange-mange telemo
molo konopu enge naa pelemo kinie kepe,
na teko kenjiku ungu tako tondoko teko pipili
kondolemele kinie kepe,
na-kinie umbune awisili wendo olemomonga
mindili nolio kinie kepe,
yembomane na konopu keri panjikulie
‘Na umbunema wendo opili.’ ningu
na teko kenjiku mindili silimele kinie kepe,
na konopune umbunema tepa waengo naa nipili
molio kinie kepe,

^p 12:6 Pala „akune molemo ungu akumu 11:12 molemo mele. ^q 12:7 ‘Kanu mindilim u yembomane Pollo umbune siringimendo naa nirimu.’ konopu lemolo. ‘Yu kuru awili tepa torumu te pora naa nimbe we perimumundu nirimunje.’ nimbu pilimolo. ^r 12:7 bokumunge alsena anjokondo “42. Seten”. ^s 12:9 inie yakondo 11:30.

aku sipe umbunema wendo wendo olemo kinie na tondolo te naa pelemo kinie, „Kirasinge tondolomo na-kinie pepa na nokolemo, monga tondolo pupili moliomonga konopu waengo sipu ‘Kanu ulume wendo opili.’ nimbu molio.

Pollone “Kirasinge Korini Yemboma Kirasinge Ungumu Tondolo Munduku Pilimele Mele Siye Naa Kolk Kamu Tondolo Munduku Pilku Molangi.” Nirimu Ungu Te (11:1 pulu polko kanani.)

12:11-21

¹¹ „Nanga imbi ola molopili.” nimbu nanu kapi nimbu kanu ungu nikirumu, manda naa tepili, nimbu kenjipu kekelepa tokoro nalo enone ‘Na teambo.’ ningu ulku tokomele-na aku tekero. „Andi yemane na ningu kenjerengi kinie eno piliengi eno Korini yembomane, na ‘ye peangamo.’ ningu kapi nindilimelanje papu. Nalo kapi naa nindingimunge na nanu kapi nimbu imbi lipu ola mundondu. Na sike imbi naa molemo yemo nalo andi yema “Olio Kirasini “Nanga kongonomo tende-paa.” nimbe lipe mundorumu ye peanga awili olandopama molemolo.” nilimele yemanga na ye manie te naa molio,^t akumunge enone na aku siku kapi nindilimela. ¹²Kirasini “Nanga kongonomo tende-paa.” nimbe lipe mundorumu yemane telemele mele ‘na eno-kinie molopolie ‘Na aku sili ye te molemo.’ ningu kanangi.’ nimbu, yuni lipe mundorumu yemane telemele mele nane aku sipu ulu mare terindu. Na paa mindili sirindu umbunema ‘We meambo.’ nimbu siye naa kolopo tondolo mundupu molopolie, Pulu Yemone mindi manda ulu tondoloma telemo mele ulu tondolo awisili lupe lupema tepo, yemboma kanokolie paa mini-wale mundulimele ulu tondoloma terindu kanumu. ¹³Nane Kirasinge yembo talape^u mare kinie terindu mele olandopa, eno Korini Kirasinge yembo talapemo kinie terindu mele maniendopaye? Ulu telu mindi yembo talape lupema-kinie terindu, eno Korini yembo talapemo-kinie naaterindu, akumu kongono tenderindumunge eno umbune sipu „Mele kalaa.” naa nirindu.^v Eno umbune aku sipu naa sirindumu lawa terindu nalo lawa terindumunge na-kinie konopu keri naa panjiku, siye kolangi.

¹⁴Kinié na eno molemelena wale yepoko sipu ombó tekero^w nalo ombolie eno umbune te si_upu “Melema siee.” ni_u mbondo naa ombó. Na enonga melema konopu mondopo limbondo naa ombó. Na eno konopu mondopo kanombondo ombó. Ambolangomane anupili lapali pe liku tapondongendo melema naa nosindilimele; anupili lapalini ambolangoma liku tapondongendo melema nosindilimele kanumu. ¹⁵Aku sipu, nane ‘Eno lipu tapondambo.’ nimbu konopu sipu nanga melema eno simbo, na

^t 12:11 inie yakondo 11:5; bokumunge alsena anjokondo “1. aposel”. ^u 12:13 bokumunge alsena anjokondo “43. sios”. ^v 12:13 inie yakondo 11:7-9. ^w 12:14 inie anjokondo 13:1.

nanu kepe eno simbo. Nane eno konopu olandopa mondoliomonga enone na laye teko konopu mondonge kinie papuye?

¹⁶Aku sikenje nalo nane eno umbune te naa sirindu. Nalo „enonga ye marene ‘Pollone olio’ umbune we sikimu. Yu „mele naa kalemolomonga, kou mone wa limbendo nimbe pangu sikimu. „Yemboma lipa tapondombando “Siee.” naa nikimu,“ nilimele. ‘Kondi toli ulu pulumu Pollo kinie pelemo.’ nilimele. ¹⁷Akumu nambemune nilimeleye? Nane ye mare eno molemelena “Paa.” nimbu lipu mundoruntu kanumu “Enonga melema wa lindengi paa.” nimbu lipu mundorunduye? ¹⁸Nane ou Taitasi “Eno molemelena paa pu!” nimbu tondolo mundupu lipu mundoruntu kinie olionga angenu te “Taitasi kinie tapu toko pale.” nimbu lipu mundorundula kanumu. Pe Taitasi eno moloringine ombalie eno nimbe pangu sipe melema wa lsimuye? Taitasi kinie oltonga konopu telu sipe pepili kongono naa telemboloye? Oltone ulu telemboloma telu sipu naa telemboloye?^x

¹⁹I pepá topo sikirumu ‘‘ ‘Yuni telemo mele sumbi sipe telemo.’ ningu pilieni!’ nimbe topa sikimu.’ ningu pilimeleye? „Paa molo!“ Pulu Yemo pilipe molopili inikiru: ‘Kirasini “Ni.” nilimo mele nilio. Nanga yembo konopu mondolio yemboma, nane ulu telioma pali eno lipu tapondopo konopu tondolo pupili molonge ulume mindi telio.’ nikiru. Akumu kolo naa tokoro, Pulu Yemone pilimo.²⁰Na eno molemelena ombo kanombondo laye mini-wale pukumu. ‘Na eno molemelena ombó kinie eno ‘Olio molopo kondolomolomonga kanopa peanga kanopili.’ konopu lemele mele yembo te naa kanombo.’ nimbu piliomonga aku sipe mini-wale pukumu. ‘Enone ‘na ye peangamo’ konopu leko ‘Na kanamili.’ ningu pilimele mele ombó kinie na kanokolie ‘Yu aku sipe naa molemo.’ ningu kanonge kinie kapola naa temba.’ nimbu piliola. ‘Ombo kanombo kinie eno nambolka ulume teko molongenje.’ nimbu piliomonga mini-wale pukumu.

‘Eno kerepale ningu,

„teko kondoko mele peangama nosilimele“ yemboma kinie konopu keri panjiku,
popenge teko mumindili kolko,
yemboma kondo kolko liku naa tapondoko
eno enono yu-meles-meles nokoko,
yembomanga ungu bulkundu nindiku,
andoko kolo toko yemboma temane toko siku,
kara puku,

^x 12:16-18 Kou-mone liku maku toringimunu nirimunje. Aku liemo kanu ungumu inie yakondo kolomongo 8-9selo molemo. Taitasi lipa mundorunu temanemo 8:6,16-24 molemo.

anjo yando ungume naa pilku konopu telumu
 naa pepili ulume yu mele mele teko embambo siku,
 ulu keri aku sipema teko paa molko kenjinge kinie kanombonje.'
 nimbu piliomonga na mini-wale pukumu.²¹ Eno molemelena ombo
 kanombomonga ungu te pea pelemola. 'Eno molemelena altopo ombó
 kinie eno kanoko molangi nanga Pulu Yemone na tepa pipili kondomba.
 Ou ulu pulu keri teringi yembomane teko kenjeringi mele kanoko keri
 naa kanoko konopu alowa naa teringi liemo ulu aku sipe mele te na-kinie
 wendo ombá.

Amboma kinie yema kinie wapora toringi ulume kinie,
 ye naa puku ambo naa lili yemboma
 ulu kerinele teringi ulume kinie,
 aku siku ulu kerime mindi tengendo waka kolko
 konopu kimbu siku andoko teringi ulume kinie,
 aku siku teko kenjeringi ulu kanume kanoko keri kanoko konopu alowa
 naa teringinje. Ou teringi mele we teko molomelenje.' nimbu pilipu
 na mini-wale mundupu molio. Sike aku siku teko molangi ondu liemo
 kanopolie na eno-kinie konopu umbune tepili kola tembo.

**Pollone Kirasinge Korini Yemboma Kamu Liepi-Liepi Topa, Molonge
 Mele Tondolo Mundupe Mane Sirimu Ungu Mare**
 13:1-10

13 ¹Kinié na wale yepoko sипу eno molemelena ombó tekero.^y
¹Oмбо tembomonga ungu te Pulu Yemonga bokune nilimo mele
 isipe:

'Yemboma pilku molangi yembo tene yembo te
 ulu te tepa kenjerimu mele nimbe simbe kinie
 yembo kanumuni tepa kenjimbe mele
 yembo talone molo yepokane kanokolie
 yu temba mele manda ningi singe kinie mindi
 ungumu pilku

'Yembomone sike tepa kenjerimu.' ningi piliengi!
 'Yembo telumuni mindi nimbe simbe kinie
 naa piliengi!'^z

nimbe molemo kanumu. ²⁻³'Kirasini nanga kerena ungumu nimbe silimo
 molo molonje?' ningi pilku "Liku ora si." nilimelemonga nane ou wale
 talo sипу eno kinie ombo molopolie liepi-liepi topo "Tembo." nirindu mele
 kinié altopo aulke sulune molopolie liepi liepi topo nikirula: Ou ulu pulu
 keri teringi yemboma kinie, we yembo lupema ne pe kinié kepe ulu pulu

^y 13:1 inie yakondo 12:14. ^z 13:1 Ungu Manema 19:15, Mateyu 18:16, Jono 8:17, Ou Timoti 5:19.

keri telemele yemboma kinie kepe, te mundupu siye naa kolopo ‘Eno pali mindili nangi.’ nimbo. ‘Ulu pulu keri telemele yemboma kinie tembo.’ nikiru mele tembo kinie kanoko pilkulie ‘Kirasi yuni enge pepili eno nanga kerena mane simbe.’ ningu kanonge. ‘Teko kenjilimelemonga, mane simbendo enge naa pepili mane naa simbe.’ ningu kanonge.

⁴Sike ouyu enge te naa perimu kinie unjo perana uku toko panjeringi kolorumu nalo Pulu Yemonga engemone yu konde molemo. Na yu kinie tapu topo molembolomonga yu ou enge te naa pepili molorumu mele na enge te naa pepili moliola, nalo na eno molemelena ombó kinie Kirasi pea tapu topo molombolomonga Pulu Yemonga tondolomo na kinie pepili eno tondolo mundupu mane simbo.

⁵Enyu-mele-mele enono enonga konopume apuruku pilkulie, ‘Olio ‘Kirasi sike. Yunge ungumu sike.’ nimbu tondolo mundupu pilipu molemolonje. Molo molonje.’ ningu piliengi!^a Enono yu-mele-mele paa mimi siku piliengi! “Kirasi Yesusi enonga konopune molemo.” ningu pilimele.’ konopu lekero. Moloaku siku manda manjiku pilkulie “Sike.” nimbu tondolo mundupu naa pilipu molemolo.’ ningu piliengiye? ⁶Te isipu konopu lekerola: ‘Na kongono telio mele’ mimi siku kanoko pilku apurukulie ‘Na sike Kirasini “Nanga kongono tende-pou.” nimbe lipe mundorumu yemo molio.’ ningu kanangi.’ konopu lekero.^b ⁷Na Pulu Yemo kinie ungu nimbylie, ‘Enone ulu te teko naa kenjengi liku tapondou.’ nimbu mawa telio. “Na Kirasini “Nanga kongono tende-pou.” nimbe lipe mundorumu ye te molemo.’ ningu kanangi.’ nimbu aku sipu yu mawa naa telio. Akumu uluri molo. ‘Enone na kongono telio mele kanoko apurukulie ‘Yu kolo toli yemo.’ ningi liemo mandala nalo enone ulu sumbi nilime mindi teko molangi.’ konopu lekero. ‘Aku teko molonge kinie paa papu.’ konopu lekero.^c ⁸Nane ungu sikemo topo manie mundumbo aulke te naa lemo. Ungu sikemo alieli lepa mindi pumbe ulume mindi lipu tapondopo tembo.

⁹Eno enge pepili molemelemonga na ‘eno mindili nangi.’ nimbu tondolo mundupu mane simbo enge te naa pelemo kinie konopu sipu molio. Akumunge, ‘Pulu Yemone eno Kirasinge yemboma olandopa olandopa sumbi siku molko kamu sumbi siku molonge tondolomo eno sipili.’ nimbu yuaku sipula mawa tendepo molio. ¹⁰‘Awilimuni ‘Na yunge kongonomo tendani.’ nimbe eno tondolo munduku molonge nambamo na sirimaku nambamone eno molemelena ombolie nane eno tondolo mundupu mane naa siembo.’ nimbu na kolea sulune molopolie ipepámo eno topo sipu ‘olandopa olandopa sumbi siku molangi.’ nikiru. Awilimuni ‘Eno molko kenjingekongonomoteani.’ nimbe na nambamo naa sirimaku kanumu.^c

^a 13:5 bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”. ^b 13:6 inie yakondo 12:12. ^c 13:10 inie anjokondo 10:8.

Pollone Pep mo Topa Pora Simbendo Torumu Ungume
13:11-14

¹¹ Kapola, nanga angokeme, pepá manda tambo kene “Eno molaa.” nikiru. Eno ‘olandopa olandopa yembo sumbi nilime molamili.’ ningu aku siku molonge ulume tondolo munduku teko, nane eno “Teangi.” nikiru mele pilku liku teko, konopu telune pupili kapola kapola molko, taka liku tapu toko molangi. „Aku siku teko molonge, kinie Pulu Yemone eno konopu mondopa, “Eno konopu telune pupe pe nipili taka liku molangi.” nilimo yemo eno kinie molomba.

¹² Pulu Yemonga yembo kake telime molemelema ‘Angenupili.’ ningu eno enono anjo yando kangulku^d kondo kolko “Manda molemeleye?” niengi. ¹³ ^ePulu Yemonga yembo kake teli ya molemelemane pali “Eno manda molemeleye?” nikimili.

¹⁴ Awili Yesusi Kirasini eno pali we kondo kolopa molopili molko, Pulu Yemone eno pali konopu mondopa molopili molko, Mini Kake Telimu eno kinie pali tapu topa molopili molangi. (Aku sipe tepili.)^f

„Aku pea nikiru..”

^d **13:12** ungu pulu te Romo 16:16. ^e **13:13** Yembo mare kolomongo kanga 12 kinie 13selo kolomongo naa toko, 12-13selo “12” ningu, 14 “13” nilimele, akumu uluri molo.

^f **13:14** Pala () akune sukundu molemo ungu akumu yembo marene “Aku sipe molopili.” ningu tolemele; marene “Aku sipe naa molopili.” ningu naa tolemele.